

Tartu Ülikool

Humanitaaria ja kunstide valdkond

Maailma keelte ja kultuuride kolledž

Klassikalise filoloogia osakond

Anna Shkuratova

**Kreeka elemendi vahendamine Plautuse komöödia
„Pseudoluse“ tõlgetes**

Magistritöö

Juhendaja: Maria-Kristiina Lotman

Tartu 2020

Sisukord

Kasutatud lühendid	4
Sissejuhatus	5
Vanarooma komöödia	6
1. Plautuse „Pseudoluse“ tegelaskujude analüüs	10
1.1. Orjad	11
1.1.1. Kreeka komöödia orjad	11
1.1.2. Orjad Plautuse „Pseudoluses“ (<i>servi</i>)	12
1.2. Rikkad ja vaesed	17
1.2.1. Kreeka komöödia rikkad ja vaesed	17
1.2.2. „Pseudoluse“ rikkad ja vaesed	17
1.3. Elukutselised tegelased: prostituudid	18
1.3.1. Kreeka komöödia elukutselised tegelased: prostituudid	18
1.3.2. „Pseudoluse“ prostituudid	19
1.4. Ameteid esindavad tegelased	21
1.4.1. Ameteid esindavad tegelased Kreeka komöödias: kupeldaja, kokk	21
1.4.2. Ameteid esindavad tegelased „Pseudoluses“: kupeldaja, kokk	22
1.5. Noormehed	25
1.5.1. Kreeka komöödia noormehed	25
1.5.2. „Pseudoluse“ noormehed	26
1.6. Vanamehed	28
1.6.1. Kreeka komöödia vanamehed	28
1.6.2. „Pseudoluse“ vanamehed	29
1.7. Plautuse „Pseudoluse“ tegelaskujude kreekapärase keelekasutus	30
2.1. Tegelaskujude kreekalike nimede vahendamine analüüsitud tõlgetes	35
2.2. Tegelaskujude kreekapärase leksika vahendamine analüüsitud tõlgetes	40
2.2.1. Toponüümid	40
2.2.2. Mütoloogilised elemendid	44
2.2.3. Sõjandusleksika	47
2.2.4. Rahauhikud	49
2.2.5. Joomaleksika	50
2.2.6. Kulinaariaga seotud leksika	52
2.2.7. Riided	54
2.2.8. Teater	55
2.2.9. Tegelaskujusid kirjeldav leksika	56

2.2.10. Muud sõnad.....	60
2.2.11. Hüüatused	63
2.2.12. Erinevad kreeka keelest laenatud sõnaliigid	66
2.2.12.1. Tegusõnad	66
2.2.12.2. Omadussõnad	68
2.2.12.3. Määrsõnad.....	70
2.2.13. Gretsismid	70
2.2.14. Fraseologismid	72
3. Kokkuvõte	75
Kasutatud kirjandus	77
Summary	79
Lisa 1: Kreeka elementide tõlked	81

Kasutatud lühendid

Pseud. – „Pseudolus“

Pseud. – Pseudolus

Bal. – Ballio

Har. – Harpax

Cal. – Calidorus

Sim. – Simo

РСКД – Реальный словарь классических древностей

ТСУ – Толковый словарь Ушакова

Sissejuhatus

Komöödia „Pseudolus“ kuulub Plautuse hilisemasse loomingu perioodi (191 eKr), kui kreeka sõnade osakaal tema tekstides oli võrreldes varasema loomingu perioodiga kasvanud päris suureks.

Oma komöödiates rakendas Plautus oma kaasaja ladina keele rikkalikke võimalusi, hilisemal loomeperioodil aga pöördus tema tähelepanu kreeka leksikale, mida ta hakkas aina enam oma näidendite tekstides kunstipärasuse nimel kasutama.

Ühe sellise aspektiga on seotud antud magistritöö. Nimelt analüüsitakse selles töös kreekapärast keelekasutust „Pseudoluses“ ning sellise leksika edasiandmist inglise-, eesti- ja venekeelsetes tõlgetes.

Töö eesmärgiks on analüüsida inglise, eesti ja vene Plautuse „Pseudoluse“ tõlkeid ning pöörata tähelepanu sellele, kuidas erinevatesse sihtkeeltesse tõlkinud autorid käsitlesid kreekapäraseid elemente edasiandmisega hakkama. Siinjuures toetutakse Andrejs Veisbergi tõlkestrateegiate eristusele [Veisbergs 1997].

Uuritavaks materjaliks on näidendi „Pseudoluse“ algupärane tekst Lindsay versioonis [Lindsay 1953], Paul Nixon ingliskeelne tõlge [Nixon 1980], Tomas Henry Riley' ingliskeelne tõlge [Riley 1880], Ain Kaalepi eestikeelne tõlge [Kaalep 1927] ning Artjuškovi venekeelne tõlge [Artjuškov 1997]. Uuritavate tõlketekstide mitmekesisuse huvides valisin kaks värsivormis tõlget (Kaalep, Artjuškov) ja kaks proosavormis tõlget (Nixon, Riley). Kommentaaride osas toetusin suurel määral Malcolm Willcocki [Willcock 1987], Wystan Audeni [Auden 1986] ning Edward Morrise [Morris 1895] raamatutele.

Materjali kogumiseks ja analüüsiks olen kasutanud võrdlevat analüüsi, sealjuures nii kvantitatiivsete kui ka kvalitatiivsete meetoditega. Kvalitatiivse analüüsi osa koostamiseks kasutasin Plautuse kreeka keele elementide kasutamist uurinud allikaid. Leitud sõnad, nimed, väljendid ning fraseologismid grupeerisin teemade järgi. Kuna kreeka tüüptegelased on üks tähtis element Plautuse teostes, käsitletakse tüüptegelaste kirjeldust ning nende tegelaste kajastust „Pseudoluses“. Peamine uue kreeka ja vanarooma komöödia tegelaskujude allikas on James Loebi tõlge Philippe Legrandi monograafiast (1917), mis käsitleb erinevaid uue kreeka komöödia aspekte. On loomulik, et „Pseudoluses“ ei leidu kõiki Legrandi raamatus käsitletud tegelaskujusid, seega on tegelaste nimekirja lühendatud järgmise loogika järgi: kõigepealt vaadeldakse tähtsamaid tegelasi ja neid, kes esinevad „Pseudoluses“, siis aga mainitakse lühidalt kõrvaltegelasi üldise vanakreeka teatri allteksti käsitlemise eesmärgil.

Järgmiseks sammuks oli nende sõnade otsimine ülalpool mainitud autorite tõlketekstidest, nende süsteemne kogunemine ja vajadusel ka tõlkimine ning saadud andmete koondamine eraldi andmebaasi. Tõlkelahenduste uurimisel pöörati erilist tähelepanu tõlkestrateegiatele, mida autorid olid materjali vahendamiseks kasutanud. Kvantitatiivne analüüs seisnes saadud andmete kirjeldamises, üldistamises ja eri autorite andmete võrdluses.

Magistritöö koosneb kasutatud lühendite nimekirjast; sissejuhatusest ning alapeatükist Rooma komöödia kohta; esimesest peatükist „Plautuse „Pseudoluse“ tegelaskujude analüüs“, esimesest alapeatükist „Plautuse „Pseudoluse“ tegelaskujude kreekapärane keeletekasutus“; teisest peatükist „Tõlgete analüüs“, esimesest alapeatükist „Tegelaskujude kreekalike nimede vahendamine analüüsitud tõlgetes“ , teisest alapeatükist „Tegelaskujude kreekapärase leksika vahendamine analüüsitud tõlgetes“.

Vanarooma komöödia

Plautus kuulub nende vanarooma komöödia autorite hulka, kes pühendasid oma loominguga ühele komöödia žanrile – *fabula palliata*’le ehk mantlikomöödiale [Szemerényi 1975: 301]. See draamažanr tekkis vanarooma teatri- ja kirjanduskultuuris 3. saj. eKr. *Palliata* tekkimine oli tolleaegses teatris ja kirjanduses väga loomulik: kõigepealt hakati festivali *Ludi Romani* korraldamisel nõudma kreeka draamatekstide tõlkimist, millega asus tegelema Rooma autor Livius Andronicus (3. saj. eKr), pannes aluse tõlkimistraditsioonile kreeka keelest ladina keelde. Enda teostes sünteesis ta kreeka draama ja Rooma eluluga seotud elemente, mis pani aluse Rooma dramaatilistele žanritele – need olid eelkõige *fabula praetexta*¹, *fabula togata*² ning *fabula palliata*³ [Szemerényi 1975: 301].

Andronicuse ettevõtmist jätkas Gnaeus Naevius (u 270 – u 201 eKr) oma loomingus. Sellel etapil on juba võimalik jälgida üht *palliata* peamist tunnusjoont – tüüpset tegelasi [Duckworth 1952: 42]. 2.

---

¹ *Praetexta* – Rooma-aineline tragöödia, mis oli pühendatud Rooma suurkujudele või suurtele sündmustele. Žanr sai nime Rooma magistraatide riietuse – *toga praetexta* – järgi.

² *Togata* ehk toogakomöödia – Rooma-aineline komöödia, mille põhijoonteks on Rooma reaalsed tegelased, asukoht jne. On oletatud, et erinevalt *praetexta*’st kujutati seal pigem madalamate rahvakihtide elu. Vrd *fabula palliata*.

³ *Palliata* – kreeka allikatel põhinev Rooma komöödia, mille oluliseks eripäraks on kreeka ja Rooma elementide süntees.

sajandil eKr arenes žanr edasi ning vanarooma lavale ja kirjandusesse ilmusid žanri peamised esindajad⁴ – Plautus, Caecilius, Terentius – kes pühendasid oma loomingu täielikult *palliata*'le [Szemerényi 1975: 301].

Fabula palliata nimetus peegeldab žanri kahe peamise osa: Rooma (ld *fabula* – lugu) ja kreeka (ld *pallium* – 'kreeka mantel'⁵) elemente. Žanr kujutab endast kahe kirjanduskultuuri sünteesi, milles üks osa on päris uus ning teisel on mitmesajandiline ajalugu.

Palliata kreeka komponent pärineb kirjanduslikust traditsioonist, mis algas kreeka draamaautori Epicharmose (5. saj. eKr) loominguga ja jätkus klassikalisel ajajärgul, kui tekkis nn vanaatika komöödia. Seega olid 2. sajandiks eKr välja kujunenud draamažanri mõjutanud arvukad autorid ja kirjandusžanrid. Juba Epicharmose ajastust pärinevad ühe *palliata* tegelase prototüüp – parasiit (tarkpea, libekeel ja õgard) – ning realistliku kalduvusega „sotsiaalse komöödia“ žanr – argielu kujutava komöödia tüüp. [Duckworth 1952: 18]. Järgmisel kreeka komöödia etapil (5.-4. saj. eKr), mida nimetatakse keskmiseks atika komöödiaks, lisanduvad kindlate tegelaste hulka – abikaasad, pojad, orjad – **parasiit, sõdur, prostituut** – *palliata* näidendite tähtsad tegelased. Samuti populariseeritakse argielu kujutavaid teemasid ja armulugusid [Duckworth 1952: 23]. Järgmine kreeka komöödia etapp (4.-3. saj. eKr), mida tuntakse uusatika komöödiana, on kõige enam inspireerinud kreeka elementide adapteerimist mantlikomöödias. Nimelt, need elemendid koosnevad põhiteemast (noormehe armumine neiusse), tüüpilistest süžeejoontest (neidude vägistamine, sünni järel hüljatud laste päästmine ja kasvatamine leidlastena, selle tagajärjel tekkinud eksitused, mis lahenevad äratundmisstseenides) ning struktuuriosadest (ekspositoorne proloog) [Duckworth 1952: 28-29].

Palliata Rooma komponent integreerib mõningaid eel- ja varakirjanduslikke žanre⁶, mis arenesid Apenniini poolsaarel välja, ning ka žanre, mis jõudsid Roomani läbi etruskide enne kreeka draama sissetoomist. Need on järgmised kirjanduslikud suunad:

Festsenniini värssid – Etruuria linna Fescenniumi järgi nime saanud pilkevärssid – Etruuriast ülevõetud tantsude ajal esitatud jämeda sisuga värssid [Moore 2012: 2]. Selliseid värssse kanti ette

---

⁴ Teistest *palliata* esindajatest, kellest on säilinud vähemalt nimed, aga ka kommentaare, näidendite nimesid või fragmente vt lähemalt Beare 1968: 113-119.

⁵ Kreeka filosoofide riietus.

⁶ Tundub, et Szemerényi artiklis (1975) toodud Rooma draama arengu jaotus peegeldab võimalikult reaalselt Rooma draama arengut. Ta eristab järgmiseid etappe: 1. eellavaline periood (pärismaine), 2. lavaperiood I: kreeka-etruski-ladina, 3. lavaperiood II: kreeka-ladina [Szemerényi 1975: 316].

lõikusfestivalil. Need kujutavad endast esimest ladinakeelset dramaatilist dialoogi ja pilkavaid värsivormis nalju, mida esitati suurte ürituste ajal – lõikusfestivalil ja pulmades [Duckworth 1952: 5].

draamasatiirid – flöödimuusika saatel ette kantud naljakad ja jämedakoelised laulud. Satiiri esitatakse improviseeritud või lihtsa süžeeaga etendustes koos laulu, dialoogi ja flöödisaatega tantsudega. [Duckworth 1952: 8].

fabula Atellana ehk atellaani farss – Kampaania maakonnas asuva linna Atella järgi nime saanud naljamänguline komöödia. Tähtsamad *palliata*'s adapteeritud atellaani farsi jooned on kindlad tegelaste tüübid⁷, tegelaste rolle kajastavad näidendite nimed⁸ ning meesnäitlejad, kes mängisid ka naistegelaskujusid. [Duckworth 1952: 5].

Itaalia miim – farsi tüüp, mille esitamisel imiteeritakse juttu ja kehakeelt, samuti tantsitakse ja lauldakse. Mantlikomöödiaga ühised jooned on Itaalia miimi etenduste esitamine festivalidel ning linn, mitte küla, kui tegevuse peakoht. Selle žanri seltskondlik väärtus oli amoraalsete eluaspektide imiteerimises ja pilkamises [Duckworth 1952: 15].

Žanri *comoedia palliata* kreeka komponentideks on linn, religioon, orjad [Morris 1895: xii].

Vanarooma komöödia keelest saab aimu žanri põhijoonte kirjeldusest: igapäevaelu imiteerimine annab edasi tollaegset kõnekeelt ja selle erinevaid aspekte – tervitusi, hüvastijätte, hüüatusi, vandesõnu, ka kreeka keelest pärinevaid sõnu; samuti teisi kõnekeelseid elemente (parataksis, pleonasmid, ellips, deminutiivid [Duckworth 1952: 332-34]). Baastemadega kaasneb armumise ja petmisega seotud sõnavara, ka mõningate tegelaste ametitega seotud sõnavara (sõdurid, prostituudid [Duckworth 1952: 336-37]). Kirjanduslik aspekt lisab näidendi keelt rikastavaid kõnekujundeid (metafoorid, võrdlused, vanasõnad, aforismid [Duckworth 1952: 337]). Sellele lisanduvad igasugused koomilised vahendid: liialdus, sõnamängud, naljad, kahemõttelisus [Duckworth 1952: 350-54].

---

⁷ Maccus – rumal kloun, Bucco – õgard või hoopleja, Pappus – rumal vanamees, Dossennus – kaval kelm, õgard [Duckworth 1952: 12]. Nende tüüpide *palliata* variante on kirjeldatud peatükis 1.

⁸ Nimede analüüs vaadeldakse peatükis 1.

Kreekakeelne element on *palliata*'s küllaltki läbiv ning seda saab jälgida ka sõnamoodustuses, sõnamängudes nimedega⁹, idioomides ja koguni süntaksis. Tihti moodustatakse uusi sõnu mõne kreeka elemendi abil: lõpu, tüve või terve sõna abil¹⁰.

---

⁹ Sõnamänge tegelaste nimedega vaadeldakse peatükis 1.

¹⁰ Sellist aspekti vaadeldakse detailsemalt peatükis 2.2.

1. Plautuse „Pseudoluse“ tegelaskujude analüüs

Kreeka uuest komöödiast (kr *νέα*) üle võetud tüüptegelased arenevad Rooma komöödias mitmekülgsemateks ja nüansirikkamateks.

Tausta ja konteksti loomiseks analüüsitakse uus kreeka komöödia tegelasi, et tuua selgemini esile, kui palju Plautus originaali muutis ning milles seisneb tema innovatiivsus tegelasloomes.

Tegelaskujude liigituseks on peamiselt kasutatud Legrandi [Legrand 1917] rühmitust. Legrandi tegelaskujude liigitus on järgmine:

Välismaalased ja talupojad.

Vaesed ja rikkad. Rikaste gruppi kuuluvad väga rikkad ja uusrikkad. Vaeste hulgas on sükofant ja parasiit.

Konkreetsete ametitega seotud tüübid: prostituudid, kupeldajamoor, kupeldaja, sõdur, kokk, komöödia seisukohalt vähem olulised tegelastüübid (arstid, filosoofid, kaupmehed, jne).

Orjad: majaorjad, koduõpetaja, vanad orjad, teenijatüdrukud, prostituudid-orjad; sõdurite orjad, põllumehed, teenijad, valvurid.

Perekond: isad, pojad, naistegelaste emad, kasuemad, vennad, õed, armukesed.

Ilmselt ei leia „Pseudoluses“ kõik ülalpool mainitud tegelaskujud kajastust, seega adapteerisin Legrandi liigituse „Pseudoluses“ esitatud tegelaskujude järgi. Selle töö tegelaskujude rühmitamine on järgmine:

Orjad.

Rikkad ja vaesed.

Elukutselised tegelased: prostituudid.

Ametitega seotud tegelased: kupeldaja, kokk.

Noormehed.

Vanamehed.

1.1. Orjad

1.1.1. Kreeka komöödia orjad

Kuna Plautuse komöödiates on kesksel kohal **orja** tegelaskuju, tuleb kõigepealt käsitleda neid: nad moodustavad suurem osa tegelastest ning esinevad tihti peategelaste ja intriigi otseste mõjutajatena. Tavalised uue kreeka komöödia orjad on pedagoogid, igasugused teenrid (nt vanad teenijad, majapidamisorjad, kokad, valvurid), prostituudid, sõdurite orjad, põllumehed jne [Legrand 1917: 104].

Majapidamisorjade peamine iseloomujoon on kavalus. Selline tegelane oskab iga olukorra oma eeliseks pöörata, isegi hätta sattudes või kaotustes jääb ta enesekindlaks ja leidlikuks. Noormehed on tänulikud riuklikkuse ja kelmuse eest, vanad isandad ei usalda neid ning tavaliselt jäävad nad võitjate/„kannatanute“ poolele [Legrand 1917: 105].

Kavalus on seotud valetamise, ninakuse ja häirimatusega. Need on orja põhilised vahendid, mille abil petavad nad vaenlasi, varjavad vägitükke, saavutavad oma isandate austuse jne. Kui ori mõistab enda rolli intriigi/kelmuse mõjutajana, julgeb ta otsekoheselt vabade meeste poole pöörduda, neid käsutades ja õpetades. Samuti, juhul kui kelmus on edukalt läbi viidud, pühendab ori laule enda triumfile ja eneseülistusele [Legrand 1917: 112].

Järgmine orjade joon on põlglikkus. Orjad ei austa oma noort ega vanemat isandat, solvavad, jõhkruksevad, teevad nende üle nalja. On tavaline, et noormehe ori hakkab naljatades oma isanda tundeid solvama, kui noormees on armastatu kaotuse pärast meeleheitel. Sellisel käitumisel põhineb suur osa nalju [Legrand 1917: 107].

Järgmiste joontena tuleb mainida mõtlematust, uudishimulikkust, liigset jutukust, laimamist ja mustamist, nagu ka keelepeksu ja varastamist, mis samuti asuvad orja lemmiktegevuste reas [Legrand 1917: 107].

Tihti sajatatakse neid tööpõlguse, aegluse, hooletuse ja hea tahte puudumise eest. Sellele tegelaskujule lisanduvad järgmised jooned – purjutamine ja õgardlikkus. Harva viib selline käitumine negatiivsele tagajärjedeni ning kahju tekitamine on orja puhul haruldane motiiv [Legrand 1917: 108, 113].

Orjal on ka omakorda üks tegur, mis mõjutab tema otsuseid ja pahatahtlikkust. Nimelt sõltub ta tihtipeale isandast ja tema käskudest: noormees käsib orjal hankida raha, vabastada armuke, nurjata plaane jne [Legrand 1917: 111]. Mõni ori käitub ratsionaalsemalt ja üritab isandat ümber

veenda; mõni kelm aga selliste käskude vastu ei tõrgu, sest ta saab ka ise kasu (raha, lõbutüdruku, võtta osa oma isanda joomapidudest jne) [Legrand 1917: 111].

Lahkarvamuse korral ähvardab isand orja range karistusega (piitsa, veskiorjaks saatmisega), mis võiks olla piisav tegur kelmustüki sooritamiseks.

Mõned kartmatud orjad väljendavad ükskõiksust karistuse vastu ning teostavad kelmustükke teiste põhjuste (laiskuse, pahatahtlikkuse) tõttu [Legrand 1917: 109].

Peale negatiivsete ja koomiliste joonte on orjades aga ka pühendumust ja lojaalsust, nad tunnevad oma pere vastu suurt poolehoidu. Nende kiindumus noorde isandasse on tihti mõlemapoolne. Mõnikord võib täheldada ka „kummalist ustavust“ [Legrand 1917: 112-113] „vaenlase“ suhtes (vanem isand või teised tegelased), kelle käest nad varastavad ja keda solvavad.

Kõrvaltegelaste seast on ka olemas kiindumust väljendavaid orje, kes on võimelised õnnetuid aitama.

Tavaliselt on orjade huvi keskpunktis nende isandad. Teised orjad saavad kas ükskõikse suhtumise osaliseks või satuvad naljade objektiks. Kõrgemast soost tegelased on samuti sageli orjade pilkealused [Legrand 1917: 114]. Suhtumine võõramaistesse tegelastesse on pejoratiivne, mis võib kajastada Plautuse-aegset suhtumise võõramaise päritoluga inimestesse ühiskonnas.

1.1.2. Orjad Plautuse „Pseudoluses“ (*servi*)

Suurem osa näidendis „Pseudolus“ kujutatud orjadest kuulub majaorjade hulka.

Peategelane Pseudolus on majaori ning ta korraldab komöödia peamist intriigi.

Tema kreekapärane nimi on moodustatud sõnadest kr *ψεῦδος* ('valelik') ja kr *δόλος* ('riugas'): *ψεῦδος* viitab ilmselgelt valetamisele ehk vahendile, mis aitab orjal korraldada kelmustükke – *δόλος*.

Kui tegu on orja kavalusega, siis pakub näidend selleks materjali: kõrvaltegelase (sõduri orja Harpaxi), kelle linna saabumise pöörab Pseudolus oma eeliseks. Valetades võtab ta teise isanda orja identiteedi selleks, et omastada tollel kaasas olnud pitseeritud kiri, mis on talle skeemi läbiviimiseks vajalik.

Pseudoluse ninakus väljendub kõige rohkem tema dialoogides oma isanda ja teise vanamehega. Eriti saame seda jälgida I vaatuse 5. stseenis, kui vanamees saab oma orja kelmustükist teada ja ähvardab ta saata veskiorjaks, millele ori vastab oma tavalise ükskõikse upsakusega, käsutades vanamehi:

Pseud. *Namque edepol, si non dabis,
clamore magno et multo flagitabere.
agite amolimini hinc vos intro nunciam
ac meis vicissim date locum fallaciis*¹¹.

Käsitledes Pseudoluse järgmist joont – põlglikkust – tuleb korrata mõtet, et orja põlglik käitumine ja sellele toetuvad mono- ja dialoogid moodustavad suure osa näidendi naljadest. Ta leiab tegelase solvamiseks põhjust igast olukorrast: olgu siis tegelane armunud noormees või tema vanamehest isand või siis välismaise sõduri ori.

Pseudolus käitub oma vanema isandaga ebasõbralikult ja tõredalt. Kui aga vaadata isanda suhtumist orja perspektiivist, on ilmselge, et ka vanamees ei ole orjaga rahul, sõimab ja karistab teda tühiste põhjuste eest.

Pseud. <...> *mé dices avidum ésse hominem nam hinc númquam eris nummo dívitor;
neque té mei tergi mísereret, si hoc nón hodie ecfecíssem.*^[ISEP]

Sim.^[ISEP] *Erit úbi te ulciscar, sí vivo.*^[ISEP]

Pseud.^[ISEP] *Quid mínitare? habeo térgum.*^[ISEP]

Sim.^[ISEP] *Age sáne igitur*¹².

---

¹¹ Pseud. See ja teine, kui ei anna sa,
siis vast ma lõugan ning sul pinna peale käin!
Minekut tehke kähku siit aga eemale nüüd,
et saaksin ruumi nendeks kelmistükkideks! [Kaalep 555-558]

¹² Pseud. Kas ahneks mind ei sõimagi sa?
Ei siit enam näe sina krossigi küll!
Ei halastaks sa minu seljale siis,
Kui täna mul läind poleks hästi.

Samuti viitab ülalpool toodud tsitaat sellele, et Pseudolusele ei ole hirm karistuse ees piisavalt tähtis faktor, et mõjutada tema tegusid.

Noore isandaga seoses aga ilmnevad Pseudolusel kreeka komöödia orja positiivsed jooned – pühendumus ja sümpaatia väljendamine. Kohe näidendi algul näitab Pseudolus, et ta hoolib noormehest ja tahab teda aidata:

Pseud. <...> *responde mihi*
quid est quod tu exanimatus iam hos multos dies
gestas tabellas tecum, eas lacrumis lavis,
neque tui participem consili quemquam facis?
*eloquere, ut quod ego nescio id tecum sciam*¹³.

Orja hool käib aga koos tema terava huumoriga ja oskuslike solvangutega.

Edukas kelmustüki läbiviimine lõpeb korraliku joomapeoga, milles osalevad õnnelik noormees ning korraldatud kelmuse ja selle tagajärjega rahulolev ori.

Pejoratiivne suhtumine võõrasmaistesse tegelastesse on Plautuse näidendites üsna läbiv. „Pseudoluses“ esinevate orjade seas on „ilmselged“ välismaalased sõduri ori Harpax ja prostituut Phoenicium.

Harpax on Makedoonia sõduri ori; tema kohta kasutatakse ladina sõnu *peregrina* (‘välismaine’) ja *ignobilis* (‘alamast soost’), mis rõhutab tema seisundit ühiskonnas. Kreeka sõna ἄρπαξ (‘röövelik; röövel’) põhjal moodustatud nimi viitab mitte selle tegelase röövellikule iseloomule, vaid orjale, kes kelmuse kordasaatmiseks teda jäljendab. Plautus loob selle nimega kõlamängu – *apage te*,

---

Sim. Kui elu veel on, tasun kätte ma kõik!

Pseud. Ära ähvarda! Selg mul ju kannab.

Sim. Hea küll! [Kaalep 1323-1325]

¹³ Pseud. Kosta mulle nüüd,
mis asja sa muudkui ringi longid longuspäi,
ühe teab-mis kirja peale kallad silmavett
ja nõusse ka ei võta teisi pealegi!

Tee selles mind kasteadjaks, mida ma veel ei tea! [Kaalep 8-12]

*Harpax, hau places*¹⁴ ning sõnamängu – *Harpax* <...> *huc quidem haud ibis intro, ne quid ἄρπαξ feceris*¹⁵.

Teda põlastavad naljad on seotud kas tema päritolu¹⁶, orja soo¹⁷ või seksuaalse sättumusega¹⁸.

Phoenicium on sõnatu kõrvaltegelane, kelle nimi (kr *Φοινίκιον* 'foiniiklane'¹⁹) viitab tema võõrapärasusele. Kupeldaja rõhutab tema sugu ja päritolu järgmisel viisil: kõigepealt mainib ta tema rolli oma majas²⁰ ning toob tavalise ähvarduse saata ta minema litsikongi²¹.

Ülejäänud „Pseudoluse“ majaorjad ja prostituudid on sõnatud ning kuuluvad kupeldaja Balliole, me saame analüüsida üldist suhtumist nendesse. Terve I vaatuse 2. stseen on pühendatud Ballio orjade sõimamisele. Kõigepealt kirub ta majaorju nende tööpõlguse, aegluse ning hooletuse eest²² ning ähvardab nuuti andmisega. Pärast pöörab ta oma tähelepanu prostituutidele. Kuna *meretrices* on kõrgema staatuse lõbutüdrukud ning toovad talle sissetuleku, kirub kupeldaja neid hoopis teises toonis. Nimelt seostab ta ähvardusi prostituutide töösuundadega. Balliol on 4 lõbutüdrikut – Hedytium, Aeschrodora, Xystilis, Phoenicium – ning ta pöörab igale prostituudile eraldi tähelepanu:

*Hedytium, tēcum ago, quae amīca es frumentāriis,
quibus cūnctis montes mǎximi acervi frumenti sūnt domi:
fac sīs sit delatum hūc mihi fruméntum, hunc annum quód satis,*

---

¹⁴ *Pseud.* 653. – Kao siit, Harpax, sa ei meeldi mulle. [Magistritöö autori tõlge]. Kui ei ole teisiti märgitud, siis on tõlkijaks magistritöö autor.

¹⁵ *Pseud.* 653. Harpax <...> ära, mait, küll sisse tule, et sa ei teeks rövellikku tegu..

¹⁶ Har: Võitis minu ta (orja omanik) vapras võitluses: kõige kõrgem väejuht enne ma olin kodumaal.

Bal: Kas ta siis võitis vangla, sest et mis su kodumaa muud sai ollagi? [Kaalep 1170]

¹⁷ Näe ta jalgu! Kanda suudaks hästi raskeid kettegi! [Kaalep 1176]

¹⁸ <...> kui su pealik on ööpostil ning sa kaasas kõnnid tal, kas su tuppe siis ta passib mõõk, mis on su pealikul?.

¹⁹ Foiniiklastest, demonüümi päritolust ja tähendusest, Rooma interpretatsioonist ja stereotüüpidest loe lähemalt Franko 1994: 153 f.

²⁰ *Phoenícium, delíciae summatúm virum.* [*Pseud.* 227]– Phoecicum, sina suurte härrade silmarõõm [Kaalep 227].

²¹ *Crás Phoeniciúm poeniceo cório invises pérgulam.* [*Pseud.* 229] – Siis foiniikia purpuri karva nahaga saadan su litsikongi!. [Kaalep 229]

²² *Pseud.* 138-140.

*mi et fámiliae omni sít meae, atque ádeo ut frumento áfluam*²³ <...>

Aéschrodora, *tú quae amicos tibi habes lenonum aémulos*

lánios <...>

nísi carnariá tria gravida tégoribus onere úberi hodie

míhi erunt, cras te quási Dircam olim, ut mémorant, duo gnatí Iovis

dévinxere ad taúrum, item ego te dístringam ad carnárium;

*íd tibi profecto taúrus fiet*²⁴.

Xýstilis, *fac ut ánimum advortas, quóius amatorés olivi*

δύναμιν domi habent máxumam.

sí mihi non iam huc cúlleis

óleum deportátum erit,

*te ípsam culleo égo cras faciam ut déportere—in pérgulam*²⁵;

Phoenícium, *tibi ego haéc loquor, delíciae summatúm virum:*

nísi hodie mi ex fúndis tuorum amícorum omne huc pénus adfertur,

*crás Phoeniciúm poeniceo cório invisés pérgulam*²⁶.

---

²³ Hedylium, sa teraviljakaupmeeste sõbratar:

neil kodus on kõigil kuhjal koos ja määratud viljamäestikud –
tee aga, et seisaks siin nii palju, et aasta tarbeks sellest saaks
nii mina kui pere, ning nii, et tõesti peaksid seda kõik rikkuseks <...>. [Kaalep 188-192]

²⁴ Aeschrodora, sinul on sõbrad hoorasakste võistlejad <...>

kui sa homme kolme koormat seljatükke täna ei saa
mulle kokku, siis nagu Dirkel juhtub sulgi – olla ta
härja selga ükskord seotud. [Kaalep 196-200]

²⁵ Xytilis, kelle armastajatel on oliiviväe üle võimu:

kui ei ole nüüd otsemaid
lähkreid, õli täis, tuua neil
lastud minu kaojs siia sul,
siis sinu enda lähkri sees ma homme saadan litsikongi. [Kaalep 210-214]

²⁶ Phoenicium, sina suurte härrade silmarõõm;

Kui ei veeta täna veel siia kõike moonu su sõprade mõisast,
Siis foiniikia purpuri karva nahaga saadan su litsikongi! [Kaalep 227-279]

„Pseudoluse“ orjad ei paista keelepeksjad ega vargad, kuid mõned isandad võivad komöödias vastupidist väita. Kokk (*cocus*), kes ei kuulu majaorjade hulka, jagab kreeka koka motiivi midagi oma ajutise isanda kodust varastada.

Samuti ei näi ori mõtlematu, uudishimulik ega laimaja.

1.2. Rikkad ja vaesed

1.2.1. Kreeka komöödia rikkad ja vaesed

Uues kreeka komöödias eristatakse rikkaid ja vaeseid tegelasi. Rikaste tegelaste (nt kr *πλούταξ* 'väga rikas' ja kr *νεόπλουτος* 'uusrikas') peamine omadus ongi nende rikkus. Nad esinevad tavaliselt kõrvaltegelastena ning leiavad Rooma komöödias vähe kajastust. Ainuke tähtsam Kreeka tegelane rikaste tegelastest, kes on Rooma komöödias endale koha leidnud, on sõdur. Teda tasub vaid möödamindes mainida, kuna Plautuse „Pseudoluses“ on sõduril passiivne roll, teda üksnes mainitakse.

Kontrasti loomiseks esinevad rikaste kõrval vaesed tegelased, kes põlgavad rikkaid või sõltuvad nendest. Nende nimekirja kuulub *sükofant* (kr *συκοφάντης* – 'elukutseline tüssaja'). Tema vaesus on tema relvastus: ta ei oma midagi, tal ei ole midagi, millega riskida ega mida kaotada [Legrand 1917: 78]. Sükofant on tüüpiliselt vägivaldne, riukalik, osavõtlik, kannatlik. Selliste omaduste abil saavutab ta oma peamise eesmärgi – tekitada intriigi.

Järgmine tegelastüüp on **parasiit** (kr *παράσιτος*). Tema eluviis koosneb lõimitamisest, lipitsemisest ning väga madalatest eesmärkidest. Õgardlikkus kuulub tema elukommete juurde ja motiveerib üht tema tähtsamat elueesmärki – kõht võimalikult täis süüa²⁷.

Viisid, kuidas parasiidid rahuldavad oma vajadusi, on erinevad: kerjamine, patuoinas olemine. Et vältida patrooni vägivalda, saab parasiit teda mingisuguse „musta tööga“ aidata: lüüa, sisse tungida, varastada, tappa, röövida, tingida kupeldajaga. Sellistes riuklikes oskustes on tema võimalik konkurent ainult ori.

1.2.2. „Pseudoluse“ rikkad ja vaesed

---

²⁷ Hilisemad ladina autorid nimetasid selliseid tegelasi *parasiti edaces*'eks [Legrand 1917: 73] – taltsutamatu ja rahuldamatu õgardid.

Rikkad ei ole populaarsed ei uue Kreeka komöödia ega ka Rooma komöödia tegelastena. Plautus lisab ülikkaid tegelasi enda näidenditesse vaid paar korda (näidendites *Bacchides* ja *Captivi*), seega jäävad nad siinses analüüsis käsitlemata. Uusrikkaid säilinud Rooma komöödiad ei kajasta [Legrand 1917: 65].

Sõdur, kes samuti asub rikaste tegelaste nimekirjas, esineb Plautuse „Pseudoluses“ vaid passiivselt. Käesolevas uurimuses vaatleme vaid tema nime. Makedoonia sõduri nimi 'Polymachaeroplages' koosneb kreeka ja ladina sõnadest kr πολύς, kr μάχαιρα, kr πληγή ja patronüümi lõpust kr -ίδης – 'paljude löökide mõõga poeg'. See on tüüpiline Plautuse sõdurinimi²⁸ ja loob juba iseenesest koomikat oma keerulise moodustusega, milles on uhkeldava sisuga nime loomiseks ühendatud mitu kreeka tüve.

Plautus ühendab sükofandi ja parasiidi elemente ning loob enda tegelase kahe kreeka tegelase baasil – sükofant Simia. Tema kreekapärane nimi Συμμίας ('ahi') viitab tema rollile – teise tegelase jäljendamine. Simia võtab osa Pseudoluse kelmustükist – lõbutüdruku kupeldaja käest varastamises. Nimelt jäljendab ta Makedoonia sõduri orja, kes pidi Ateena pitseeritud kirjaga tulema ja ära ostetud lõbutüdruku kaasa võtma. Selleks on ta varustatud äratuntavate sõduri atribuutidega – mantel (ld *chlamys*), mõõk (ld *machaera*) ja reisikübar (ld *petasus*).

Sükofant Simia jagab parasiidiga õgardlikkust ja purjutamist²⁹ ning sükofandiga leidlikkust³⁰.

1.3. Elukutselised tegelased: prostituudid

1.3.1. Kreeka komöödia elukutselised tegelased: prostituudid

Sellesse gruppi kuuluvad parasiitidest erinevalt tegelased, kellel on amet. Kõige lähedasemad parasiidile on **prostituudid** (kr *ἑταίρα*), sest nad saavad sissetuleku rikaste käest.

Menandrose tegelane Thais (kr *Θαίς* – ld *Thais pretiosa Menandri*) [Legrand 1917: 79] – on kanooniline kreeka prostituudi kuju – südametü, jonnakas, südametunnistuse ja rahaahne kena välimusega lõbutüdruk, kes eeldab klientidelt pidevaid kingitusi ja nõudmiste rahuldamist. Ta oskab veenda, meelitada mehe eneseuhkust, teab, kuidas samaaegselt meelitada mitmeid temasse

---

²⁸ Teisi Plautuse koomilisi sõdurite nimesid käsitleb Cooper 1895: 324.

²⁹ *Pseud.* 740-743.

³⁰ *Pseud.* 745-746.

armunud mehi, äratada iha või kadedust, hoida nende huvi ülal. Samuti oskab pädev prostituut vältida ebameeldiva kliendiga konflikti [Legrand 1917: 80-81].

Mis puudutab prostituudi ametit, siis tema huvi ei sõltu oma klientide füüsilistest omadustest. Pädevam prostituut võtab rohkem raha vana ja koleda kliendi käest. Peamine töö on ikkagi äratada kliendi iha. Selleks hoolitsevad lõbutüdrukud enda keha ja riietuse eest, oskavad tantsida ja mängida. „Muusika soodustab armastust; tantsimine annab võimalust noore keha nõtkust näidata“³¹ – viitas Menandros [Legrand 1917: 81-82].

Mitte kõiki lõbutüdruid ei kujutata antagonistlikena. On ka olemas sümpaatsemad prostituudid, kes on teiste inimeste vastu lahked ja head. Samuti on näiteid lõbutüdrukutest, kes on ausalt noormeestesse armunud. Head prostituudid osutuvad reeglina lapseeas röövitud kõrgest soost naisteks, kellega noormehel on võimalik ka seaduslikult abielluda [Legrand 1917: 91].

1.3.2. „Pseudoluse“ prostituudid

„Pseudoluse“ lõbutüdruid, ld *meretrices*, mainiti lühidalt orja peatükis. Nad on sõnatud tegelased, seega saab neid analüüsida teiste materjalide põhjal – kupeldaja monoloogis, näidendis esitatud lõbutüdruku kirjas ning noormehe sõnades oma armukese kohta.

Phoenicium esineb sümpaatsema lõbutüdrukuna, kes on noormehesse armunud. Selle armuloo kõige aktiivsem allikas on noormees, kelle käest saab teada loo üksikasju. Neiu tundeid väljendav allikas on kiri:

*Nunc nostri amores mores consuetudines,
[iocus ludus sermo suavisaviatio]
compressiones artae amantum corporum,
teneris labellis molles morsiunculae,
[nostrorum orgiorum—iunculae]
papillarum horridularum oppressiunculae,
Harunc voluptatum mi omnium atque itidem tibi
Distracio discidium vastities venit,
Nisi quae mihi in test aut tibist in me salus.*

---

³¹ Viidates Menandrost, fr. 237.

*Haec quae ego scivi ut scires curavi omnia;
Nunc ego te experiar quid ames, quid simules. Vale*³².

Ilmselt on tegu naiste kõne paroodiaga, mis on üles ehitatud paljusõnalisusele ja deminutiivsusele³³.

Kupeldaja pikast monoloogist saab ka aimu tema lõbutüdrukute elutingimustest:

*vós, quae in munditiis, mollitiis deliciisque aetátulam agitis, <...>
quae cápiti, quae ventri óperam det, quae suae rei, quae somnó studeat; [173-5]*

Vaatamata sellele, et teisi lõbutüdruid vaid mainitakse, on nende nimed ikkagi nende tähtsaim atribuut. Phoeniciumi nimega seotud tähenduste – kr *φοινίκιον* – ‘noor datlipalmi puu’, ‘foiniiklane’, ‘purpurvärv’ – kasutatakse näidendis sõnamänguna: mainitakse teda võõramaisust (võimalik päritolu Foiniikiast) ja ka purpurvärvi – *Phoeniciúm poeniceo cório*³⁴.

Nimi ‘**Hedytium**’ on seotud naudinguga (kr *ἡδονή* ‘nauding’)³⁵ ja ka naudingu jumalanna sama nimega. Seos naudingu ja prostituudi tööga on ilmselge. Teine võimalik nime tõlgendus on geograafiline viide: Plautus nimetab lõbutüdrut asunud Kesk-Kreekas mäe *Ἡδύλιον* (Hedylion)

---

³² Nüüd on me armuharjumustel ja -viisidel
ja lustilöömisel ja suisusuudlustel,
ihurõõmul teineteise kallis kaisus ka
ja armsate armuhammustuste õrnusel
ja kikkis rinnakeste pihkuvõtmisel
ja kõigel lustil lausa lõpp ja laostus käes
nii minu kui sinu kaoks, kui ei leia kuidagi
kas sulle mina või mulle sina mõnd pääseteed.
kõik andsin teada sulle, mis mul teada on.

kas armastad või teeskled, näis. Sind tervitan. [Kaalep 64-73]

³³ Nt *Id labellis* – ‘huulekestega’, *Id morsiunculae* – väljamõeldud deminutiiv ‘hammustusekene’ [Willcock 1987: 99], *Id oppressiunculae* – ‘sülelusekesed’ jne.

³⁴ *Pseud.* 229. Foiniikia purpuri karva nahaga.

³⁵ Johnson 2008: 83.

järgi ning viitab sellele näidendi tekstis, mainides lõbutüdruku kliente – *Hedytium, quae amica es frumentáriis, quibus cúnctis montes máxumi acervi frumenti súnt domi*³⁶.

Nimes 'Aeschrodora' võivad olla liidetud sõnad kr *αἰσχῶνη*³⁷ ('häbi') ja kr *δῶρᾶ* ('kingitused'). Kuivõrd tema võimalik nuhtlus on seotud nümfi Dirce³⁸ müüdiga, võib oletada, et esimese nime tüvi *αἰσχ-* on inspireeritud sellest müüdist, täpsemalt nümfi käitumisest. Teine tüvi *δῶρᾶ* võib rõhutada lõbutüdruku atribuute.

Nime 'Xystilis' võimalik tõlgendus on jälle seotud tema töösuunaga. Kr *Xystilis* võib pärineda sõnast kr *ξῆστρος* – portikus Vana-Kreeka koolis, kus sportlased harjutasid ja määrasid ennast õliga [Auden 1896: 83]. Õlimotiiv tuleb lõbutüdruku töösuunas välja – *Amatorés olivi δόναμιν domi habent máxumam*³⁹.

1.4. Ameteid esindavad tegelased

1.4.1. Ameteid esindavad tegelased Kreeka komöödias: kupeldaja, kokk

Tavaliselt kuuluvad prostituudid ja teised orjad **kupeldajale** (kr *μαστροπός*) – rahaahnele ja ebaausale ärimehel. Tal on antagonistlik roll nii noormehe armuloos kui ka tema enda äriajamises: ta rikub pühalikuimat lubadust lõbutüdruk ära müüa, kui teine klient pakub sama lõbutüdruku eest suurema summa. Kupeldaja negatiivsete joonte tõttu väljendavad kõrgemast soost tegelased tema suhtes viha ja põlgust.

---

³⁶ Hedytium, sa oled teraviljakaupmeeste sõbratar, kellel on suurimad teraviljamägede varud kodus.

³⁷ Või kreeka omadussõna *αἰσχρός* ('häbiväärne') [Mendelson 1907: 66].

³⁸ Dirke oli kuningas Lykose abikaasa, väärkohtles Antiopet, kelle pojad karistasid Dirket selle eest, sidudes ta härja külje peale kinni.

³⁹ Armastajatel on palju oliiviõli kodus.

Uues kreeka komöödias on esindatud ka kupeldaja naisversioon – **kupeldajamoor**⁴⁰ (kr *ἡ μαστροπός*), kuid tema, just nagu mõned teisedki tegelased, Plautuse „Pseudoluses“ kajastust ei leia.

Kuna mõnikord korraldatakse ka pidusööke, on selleks vaja **kokka** (kr *μάγειρος*). Selline kõrvaltegelane lisab stseenidele koomilisust: ta hoopleb oma kulinaarsete oskuste ja üliinimlike võimetega, alandab konkurente, ülistab ennast ja enda oskusi, lobiseb ja peksab keelt. Tema järgi on kulinaaria kõigi inimeste teadmiste kogu. Olles keskmisest kavalam tegelane, jõuab kokk kas varastada majast, kus ta töötab, või vähemalt mainida varastamist.

Kokk esineb kreeka komöödias tihedamini kui Rooma omas. „Pseudoluses“ on kokal pikim osa säilinud ladina komöödiatest [Legrand 1917: 98].

1.4.2. Ameteid esindavad tegelased „Pseudoluses“: kupeldaja, kokk

Ülalpool mainitud lõbutüdrukud on **kupeldaja** Ballio orjad. Nime Ballio⁴² võimalik päritolu on kreeka sõnast *βαλλιον* – sünonüüm kreeka sõnale *φάλλος* (‘fallos’). Teise tõlgenduse järgi on see seotud kreeka verbi *βάλλω* (‘viskama’) tüvega, mille abil loob Plautus tegelase nimele toetudes sõnamängu– *Ballionem*⁴³ *exballistabo lepide*⁴⁴. Teine versioon sobib konteksti, mille Pseudolus toob sõnamänguga välja – kelm ori avaldab enda kuritegeliku plaani (II vaatus 1. stseen), võrreldes kupeldaja petmist linna vallutamisega⁴⁵.

Sellise tegelase kirjeldus vastab kreeka komöödia kupeldaja kirjeldusele – ta on peamine antagonist noormehe armuloos (teine takistus on noormehe isa), aga samal ajal on ta ka kannataja (sest ta kaotab „kauba“ – lõbutüdruk Phoeniciumi), kuid ka viha ja põlguse objekt, julm orjaperemees.

---

⁴⁰ Kreekakeelne nimetusel on sama vorm kui meessoost sõna (kr *μαστροπός*), kuid naissoost artikkel *ἡ* osutab naissoole.

⁴¹ Temast vt põhjalikumalt Legrand 1917: 92.

⁴² Ballio nime tüve abil on moodustatud ka teised sõnad, mis seotud kupeldajaga: *Subballio* (‘alam-Ballio’ ehk Ballio ori), *arx Ballionia* (‘Ballio loss’).

⁴³ Ballio, Ballionis – on nime algvormid.

⁴⁴ *Pseud.* 585. – Balliot kukerpallitan ma kaunilt [Kaalep 585].

⁴⁵ *Pseud.* <...> *hoc ego oppidum admoenire, ut hodie capiatur* <...> [585a]. – Selle kantsi ümber piiran ning veel täna ka vallutan! [Kaalep 585a].

Ärimehele ei ole südameheadus omane ning ka varastamine vanema käest ei paista talle kuriteona, kui tegu on rikastumisega⁴⁶. Sama rikastumise võimalus muudab kupeldajat lubaduse- ja vanderikkujaks⁴⁷ ning hiljem dialoogis ei eita ta teise tehingu rikkumise võimalust⁴⁸.

Ballioga seotud stseenid illustreerivad ka üldist teiste tegelaste suhtumist kupeldajasse:

Sim. *Quid ait? quid narrat? quaeso, quid dixit tibi?*

Bal. *Nugas theatri, verba quae in comoediis*

*solent lenoni dici, quae pueri sciunt: malum et scelestum et peiurum aibat esse me*⁴⁹.

Tema suhtumist oma orjadesse on korraks kajastatud Plautuse „Pseudoluse“ orjade stseenis. Majaorjad saavad väljendusrikka alandava sõimu osaliseks, millele on pühendatud terve I vaatuse 2. stseen. Selle avavad järgmised väga iseloomulikud read:

Exíte, agite exite, ígnavi, male hábiti et male concíliati,

quorúm numquam quicquám quoiquam venit ín mentem ut recté faciant,

*quibus, nísi ad hoc exemplum éxperior, non pótest usura usúrpari*⁵⁰.

Oma sünnipäeva pidusöögi valmistamiseks võtab kupeldaja tööle **koka** – järgmise tegelase ameteid esindavate tegelaste nimekirjast.

Kokk tuleb lavale ühes stseenis (III vaatuse 3. stseen), mis on koomilisusest peaaegu üleküllastatud.

---

⁴⁶ *Pseud.* 285-288.

⁴⁷ *Pseud.* 351-353.

⁴⁸ *Pseud.* 373-377.

⁴⁹ *Pseud.* 1080-1083. – Sim. Mida ta ütleb? Mida ta jutustab? Palun, räägi, mida ta sulle ütles.

Bal. Teatri jaburdust, sõnu, mida komöödiates tavaliselt kupeldajale ütlevad, mida iga poiss teab: nimetas mind kurivaimuks, nurjatuks ning valelikuks.

⁵⁰ *Pseud.* 133-138. – Bal. Välja! Las käia, uimased, välja! Tühja ostsin ja tühja pean teid!

Mitte mikski mitte ükski teist ei iial külbama saagi!

Ainult kui mina tolle tõmban, siis teist näen ma mingit nahka!

Neist pole eeslitaolisem keegi, nii ära rapsitud neil on roided. [Kaalep 13313-6]

Just nagu tüüpiline kreeka kokk, on Rooma kokk tuntud oma kulinaarsete oskustega hooplemisega: kõigepealt teatab ta, et ainult inimeste ihnuse, mitte enda andepuuduse pärast jäi ta viimasena foorumile⁵¹; seejärel lubab, et tema sööki tarbiv inimene elab üle saja aasta⁵², ta leemel on noorendavaid omadusi⁵³ ning ta on *hominum servator*⁵⁴, tagatipuks väites, et jumal Jupiter ise toitub tema tehtud roogade lõhnadest⁵⁵.

Samuti armastab kokk oma konkurente alandada: ta seletab, et kõigepealt saavad töö odavamad ja kõige käpardlikumad kokad⁵⁶ (kuna tema on väärtuslikum ja andekam, jäi ta viimasena foorumile); väidab, et teised kokad oskavad ainult enda sööki vürtsitada ja teha toiduks „karjamaa“, mis saab ainult loomadele meeldida⁵⁷, ning nende söök on nii halb, et lühendab inimeste eluiga⁵⁸.

Kupeldaja, kes ta tööle võtab, kirjeldab kohe alguses kokka lobamoka, hoopleja, kobakäpa, kasutuna (ld *multiloquom, gloriosum, insulsum, inutilem*⁵⁹). Samuti kordub vargusemotiiv kupeldaja kõnes⁶⁰, millele lõpuks kokk vastab – *An tu invenire postulas quemquam coquom nisi miluinis aut aquilinis unguis?*⁶¹.

Plautus lisab tegelaste kirjeldusele Rooma konteksti. Mõningaid koka oskustega seotud aspekte võrreldatakse Rooma mütoloogia elementidega. Näiteks väidab kupeldaja, et kokk on selline supilontrus, et isegi allilma jumal Orcus (kreeka Hades) ei võtaks teda enda juurde⁶². Samuti

---

⁵¹ *Pseud.* 803.

⁵² *Pseud.* 829-830.

⁵³ *Pseud.* 868.

⁵⁴ *Pseud.* 873. – Inimese säilitaja.

⁵⁵ *Pseud.* 844.

⁵⁶ *Pseud.* 805-806.

⁵⁷ *Pseud.* 811-813.

⁵⁸ *Pseud.* 822.

⁵⁹ *Pseud.* 794.

⁶⁰ *Pseud.* 791 (Ballio nimetab foorumit, kust ta leiab koka, vargafoorumiks (*verum furinum est forum*), 850 (võeti kokk tööle, et ta varastaks (*ad furandum*), 853-865 (Ballio käsib orjal valvata kokka ja ta abilisi), 876 (Ballio küsib, kui palju maksab jälgimine, et kokk midagi ei varastaks (*ut te servem, ne quid surripias mihi*), 887 (Ballio mainib koka abilisi ja nende sulikäsi (*praeroditas vostras furtificas manus*).

⁶¹ *Pseud.* 851-852. – Kas sa väidad, et leiad koka ilma harksabade või kotkaste küünteta?

⁶² *Pseud.* 795.

mainib kokk väljamõeldud vürtse *Neptuni* (kreeka Poseidon) *pecudes*⁶³ (allegooria kala kohta) jaoks. Samamoodi väidab kokk, et jumal Jupiter (kreeka Zeus) naudib tema rooga lõhnu.

1.5. Noormehed

1.5.1. Kreeka komöödia noormehed

Noormees (kr *νεανίας*) on ühefunktsiooniline ja harva mitmekesine tegelane. Selle tegelase üksluisus palju uurimisainest ei paku. Teda saab kategoriseerida järgmiste aspektide järgi: vanus, seisund või perekonnaseis (vanamehe poeg/kasupoeg, armunud, abielus/vallaline, vend jne).

Abiellunud noormees kuulub selle tegelaskuju vähemusse⁶⁴. Armunud vallaline noormees on enim kajastatud tegelase tüüp. Tavaliselt keerlevad tema tunded meelelise naudinguga ja füüsilise iha ümber, tema armumised tekivad sageli esimesest pilgust [Legrand 1917: 144]. Alistudes oma hõõgivatele tunnetele, ei saa noormees keskenduda millelegi muule peale enda õnne, armastuse objekti, armastuse tunde [Legrand 1917: 150]. Samuti väljendab ta tugevaid tundeid juhul, kui midagi takistab tal enda armastatu kätte saamist või temaga kohtumist. Ilma armuobjektita jäämine tekitab noormehes varieeruvaid emotsioone ebameeldivatest tunnetest enesetapjaliku käitumiseni, ta muutub ärritunuks, ülekohtuseks või, vastupidi, sentimentaalseks [Legrand 1917: 152].

Mõned noormehed aga ei alistu tunnetele, kuulavad oma mõistust, väärtustavad naiste iseloomujooni, mitte nende välimust, ilmutavad vooruslikke omadusi ja võtavad naiste soove arvesse [Legrand 1917: 145].

Komöödias on esindatud ka sellised noormehed, keda peale vägivalda neiu vastu tarvitamist vaevab süümepein, mis motiveerib neid last lapsendada või neiuga abielluma [Hunter 1985: 103, 107].

Kuna vahepeal esineb noormees komöödias esmajoones pojarollis, tasub pilk heita ka vanema-lapse suhteisse. Tavaliselt esindavad isa ja poeg konfliktseid suhteid, mille põhjuseks on enamikul juhtudel noormehe armumine „sobimatusse“ neidu või tahe temaga abielluda, samas kui sobilik

---

⁶³ *Pseud.* 834. – Neptunuse loomad. Sama allegooriliselt nimetab ta liha ladina keeles *terrestris pecudes* ('maapealsed loomad').

⁶⁴ Kolmest sellesse gruppi kuuluvast tegelaskujust vt Legrand 1917: 142.

abielu oleks hoopis isa poolt valitud neiuga [Legrand 1917: 129]. Sellest stambist tuleneb komöödias motiiv meenutada vanameestele nende ohjeldamatut noorukiiga [Hunter 1985: 97].

Selline taust ei loo pojale erilisi eeldusi väljendamaks sügavat kiindumust isasse.

Mõnikord on isa- ja pojavahelise konflikti põhjuseks neiu ning mõlema tegelase armumine temasse.

Vaatamata konfliktsetele suhetele esineb komöödiates ka austust ja aukartust väljendavaid poegi [Legrand 1917: 137].

Väga harva satuvad konfliktised tegelased ühte ja samasse stseeni, seega on konflikt mitte otseselt nähtav, vaid nende perekondlik pinget tuleb esile vestlustes teiste tegelastega [Legrand 1917: 135].

Kui aga noormees ikkagi arendab konflikti tekitavat olukorda (näiteks armumine „sobimatusse“ neidu ning ta naiseks võtmine) edasi, tegeleb ta sellega harva ise. Selleks on tal abiks ori, keda ei hoia tagasi lugupidamine vanema vastu [Legrand 1917: 136].

Tihti peale on poja hirmu isa ees põhjustanud ähvardav karistus – isa saab ta ebaseadlikule tööle või „pagendusse“ minema saata. Halvemal juhul jätab isa poja ilma rahaliku toetuseta [Legrand 1917: 137].

Tavaliselt ei väljenda poeg isa suhtes halba kavatsust (näiteks füüsiline karistamine). Ori või lõbutüdruk mainivad igasuguseid ähvardusi, kuid elule kahju tegevaid kavatsusi on väljendatud ainult sõnades. Surma- ja teisi ähvardusi vaid mainitakse, neid ei viida kunagi ellu [Legrand 1917: 137-38].

Vahepeal esitatakse noormeest kõrvaltegelasena, abivalmi sõbra rollis. Ta jagab sama tegelase aspekte: noorust ja kõrgemasse seisusesse kuulumist. Sellise noormehe ainus roll on armastajat igasuguste vahenditega aidata.

Kreeka uue komöödia autorid nimetasid selliseid tegelasi „eakaaslasteks“ (kr *συνέφηβοι*, ainsuses *συνέφηβος*) [Legrand 1917: 141].

1.5.2. „Pseudoluse“ noormehed

„Pseudoluses“ on esindatud kaks noormeest – peategelane Calidorus (noorem kui 25 aastat vana⁶⁵, on armunud lõbutüdrukusse, vanamehe poeg) ja tema kaaslane Charinus.

Peategelase nimi Calidorus (kr *κάλος* 'ilus', kr *δῶρον* 'kingitus' ehk 'ilusa kingituse andja') viitab kõrgemale seisusele⁶⁶ ja tema rollile enda armuloos. „Ilus kingitus“ saab olla nii kingitus tavalises kui ka seksuaalses mõttes.

Calidorus vastab suuremale osale noormehe tegelaskujudest: ta on vallaline ja armunud noormees, kellel on enda armuloo tõttu isaga sõnatu konflikt.

Ta igatseb enda armukest – lõbutüdruk Phoeniciumi – ning tahab ta kupeldaja käest välja osta, kuid tal ei ole selleks rahalisi ressursse. Selline olukord tekitab noormehes tugevaid negatiivseid tundeid. Näiteks mainib ta oma eluõhtut⁶⁷ ning tahab ta ennast ahastuses ära tappa⁶⁸.

Ehkki noormehe kavatsus isa soovide vastu tegutseda on sama tugev kui tema tunded neiu vastu, ei tegele ta asjaajamisega ise, see roll jääb orjale. Noormehe isa ei ole lõbutüdruku väljaostmise mõttega nõus, kuid ta ei sõnasta poja suhtes mingeid ähvardusi, vaid väljendab lihtsalt vastuseisu tema otsusele. Kuna ei poeg ja isa ei satu ühisesse stseeni, saab isa kuulujutu kaudu teada poja kavatsustest lõbutüdruk välja osta⁶⁹. Isegi kui poeg korraks kaalus võimalust raha isa käest varastada, tunnistab ta kohe, et aukartus takistab tal seda ideed teoks teha⁷⁰.

„Pseudoluses“ esineb ka teine noormees kõrvaltegelase rollis, Charinus, kes on peategelasest noormehe sõber. Temast on samuti teada ainult tema vanus ja sugu⁷¹.

Tema kreekapärane nimi (kr *χαρίνος* – 'võluv, suuremeelne') viitab tema rollile aidata noormeest igasuguste vahenditega. Selle tegelase peamist joont – suuremeelsust ja lahkust rõhutab ka sõnamäng, mida Plautus kasutab peaaegu iga tegelase puhul:

---

⁶⁵ Sellega on seotud seadus, mida meenutab ka tegelane ise: ld *lex Plaetoria* (c. 200 eKr), mis keelab alla 25-aastastel noormehel igasugused ärilised ja rahalised tehingud (nt pangast laenuvõtmise). [Eyben 1993: 7].

⁶⁶ Kõikidele kõrgemasse seisusesse kuuluvatele tegelastele on antud sarnasel põhimõttel moodustatud nimed, mis väljendavad nende ilu ja ande, vrd ka nt Charinus, Callipho.

⁶⁷ *Pseud.* 38.

⁶⁸ *Pseud.* 89-90.

⁶⁹ *Pseud.* 418-421.

⁷⁰ *Pseud.* 290-291.

⁷¹ Tema kõrgemat seisut tõendab fakt, et Charinuse isa elab provintsis, kust ta saatis pojale orja, ning Charinus elab iseseisvalt Ateenas.

Cal. *Charinus*.

Pseud. *Euge. iam χάριν τούτῳ ποιῶ*⁷².

Ta aitab Pseudolusel leida kavala orja, kes osaleks nende kuritegelikus plaanis. Samuti laenab ta orjale raha kelmustüki kordasaatmiseks.

1.6. Vanamehed

1.6.1. Kreeka komöödia vanamehed

Vanameest (kr *γέρων*) saab kategoriseerida järgmiste aspektide järgi: seisus, perekonnaseis (abikaasa/vallaline/lesk, isa/kasuisa, onu/vend). Tavaliselt on tal noormehe vanema roll. Noor neiu on vanamehe tütreina väga haruldane nähtus uues kreeka komöödias ja seega ka Rooma komöödias. Prostituutide päritolu on ebaselge. Selle tõttu käsitletakse ainult noormeest poja rollis ja vanameest vanema rollis.

Kui noormehed esinevad abiellunu/vallalise ja armununa, siis vanameeste seas leiduvad järgmised tüübid: armunud, õnnelikus või õnnetus abielus mehed. Väsinud oma vanadest abikaasadest otsivad mõned lõbujanulised vanamehed meelelahutust väljaspool abielurutiini [Legrand 1917: 142-143]. Vahel esineb selline vanamehe tüüp oma poja „armuloo rivaalina“ [Hunter 1985: 96]. Isa-poja suhted on tähtis aspekt, sest kõige populaarsem kreeka uue komöödia süžee on poja armumine, mis tingimata sõltub ta vanemast.

Kui rääkida armuloo olukorrast isa poolt, siis vastupidised arvamused on tekitanudki poja armuloo või ebasoovitava abielu põhjal. Mõne isa motiivid on seotud rahaga: rahalistel põhjustel ei soovi vanamees oma poja rumalat armuseiklust toetada, takistades nii viisi rahalist kahju tekitamist.

Mõned isad muretsevad poja maine ja vooruse pärast ning ei lase tal prostituudiga abielluda. Tavaliselt on sellised konfliktid põhjustatud isa armastusest, hoolitsusest poja eest ja mõtlemisest tema tulevikule Ateena kodanikuna. Sellega on seotud üks komöödia motiive, kui vanamehele meenutatakse tema ohjeldamatut noorukiiga, ning see seletabki sellist suhtumist pojasse.

---

⁷² *Pseud.* 712. – Cal. *Charinus*.

Pseud. Tubli! Selline lahkus.

Just nagu karmid isad, esineb komöödias ka lahkeid isasid, kes väljendavad oma armastust läbi helde suhtumise [Hunter 1985: 106].

1.6.2. „Pseudoluse“ vanamehed

„Pseudoluses“ on esindatud kaks vanameest – peategelase isa Simo ja tema naaber Callipho.

Simo on karm isa, kes ei toeta oma poja armastust ning ei anna talle raha lõbutüdruku väljaostmiseks. Tegelase kangekaelsus väljendub tema nimes – see on moodustatud kreeka sõnast *σιμός* ('nösunina').

Isa-poja konfliktist saab teada noormehe vestlustest orjaga ning vanamehe vestlusest (I vaatluse 5. stseen) teise vanamehega – Simo naabriga Callipho. Selle tegelase kreekapärane nimi – kr *Καλλιφῶ* – 'ilusa häälega' – saab seostada tema rolliga – tähtsa info Simo kohta edasiandja. Callipho väidab, et Simo poja käitumine ei ole veider ega uus⁷³. Samuti meenutab ta Simole tema enda noorukiiga⁷⁴.

Samas stseenis (I vaatluse 5. stseen) väljendatakse Simo suhet orjasse Callipho ja Simo suhtumise kontrasti abil: Simo ähvardab orja saata veskiorjaks⁷⁵, Callipho imestab, miks Simo räägib orjaga nii kurjalt, ning soovib kõigepealt ära kuulata, mida tal on öelda⁷⁶.

Noormehed ja vanamehed moodustavad nende tegelastüüpide paari: kaks noormeest – peategelane ja ta abivalmis sõber; kaks vanameest – peategelase isa ja tema tõtt rääkiv naaber.

---

⁷³ *Pseud.* 433-436.

⁷⁴ *Pseud.* 437-441.

⁷⁵ *Pseud.* 447-448.

⁷⁶ *Pseud.* 448-452.

1.7. Plautuse „Pseudoluse“ tegelaskujude kreekapärane keelekasutus

„Pseudoluse“ lõi Plautus oma hilisel loomingu perioodil (191 eKr), kui kreeka sõnade osakaal tema tekstides suurenes (sama saab täheldada ka *Trinummuses*, mis on samuti hiline komöödia, [Hough 1934: 346]). Hough'i sõnul pöördus Plautuse tähelepanu hilisemates näidendites *vocabula Graeca*'le, mida ta hakkas draamas rakendama kunstipärasuse nimel. Sedamoodi rikastas autor elutumate ja passiivsemate episoodide sõnavara, lisades kreekapärasust mõnede tegelaste, eriti orjade kõnele. [Hough 1934: 346]. Tänu sellele muutus orjade keel mitmekülgseks ja tõi esile nende ajaloolise päritolu.

Statistiliselt esineb peategelase Pseudoluse jutus 34 kreekakeelset sõna, kupeldaja Balliol – 26, vanamehel Simol – 15, sõduri orja Harpaxil – 10, noormehel Calidorusel – 10, kokal – 8, teisel orjal Simmial – 4, teenija-poisil – 3, noormehe sõbra Charinusel – 2 [Tuchhaendler 1876: 73-5].

„Pseudoluses“ esineva *vocabula Graeca* võib jaotada kaheks peamiseks grupiks: kreeka kirjaga kirjutatud ja ladina kirjaga kirjutatud (Lindsay versiooni järgi). Kuus nähtust kuuluvad esimesse gruppi. Seda illustreerib Pseudoluse keel tema vestluses Ballioga:

Simo: *Advorte ergo animum et fac sis promissi memor.*

Quid ais? Ecquam scis filium tibicinam

Meum amare?

Pse: *Nai γάρ.*

Simo: *Liberare quam velit?*

Pseud: *Kai τοῦτο ναι γάρ*⁷⁷.

Ülejäänud esimesse gruppi kuuluvate kreekakeelsete sõnade näited koos kontekstiga on järgmised:

δύναμιν ('võimu'): <...> *quous amatores olivi δύναμιν domi habent maxumam*⁷⁸.

---

⁷⁷ *Pseud.* 481-4. Simo: Eks siis aja kõrvad kikki, lubadust meeles pea!

Mis ütlesid? Tead sa, kas mu poeg ehk armastab üht flöödiplikat?

Pseud: *Nai γάρ.*

Simo: Mõtleb osta priiks?

Pseud: *Kai τῆτο ναι γάρ.* [Kaalep 482-84].

⁷⁸ *Pseud.* 210. Sinu armsamatel on oliiviväe üle võimu [Kaalep 210].

*ὦ Ζεῦ, quam pauci estis homines commodi*⁷⁹.

ἄρπαξ ('röövelik; röövel'): sõnamäng nimega Harpax – *Harpax* <...> *huc quidem haud ibis intro, ne quid ἄρπαξ feceris*⁸⁰.

εὐρετής ('leiutaja'): noormees nimetab oma orja leiutajaks/avastajaks.

χάριν τούτῳ ποιοῦ: sõnamäng nimega Charinus – *Euge. Iam χάριν τούτῳ ποιοῦ*⁸¹.

Teine grupp on palju suurem. Seda on mõistlikum käsitleda koos teiste „Pseudoluses“ esinenud kreeka eluolu elementidega (mütoloogia, ajalugu, toponüümid, vandesõnad jne).

Mantlikomöödia žanri kreeka komponentideks on linn, religioon, orjad [Morris 1895: xii]: näidendi tegevuse toimumisaeg on Dionysia (kr *Διονύσια*) – kevadine teatrifestival, mis on pühendatud jumal Dionysosele. Toimumiskoht on Ateena ning tegelastel on kreekapärased nimed. Kreeka religioonist inspireeritud reaale on keerulisem analüüsida, kuna need on tihedalt kokku põimunud teiste elementidega. Mütoloogilisi süžeid kasutatakse erinevatel viisidel ja põhjustel. Näiteks toob kupeldaja **Dirke** piinamist eeskujuks oma orjade ähvardamisel ja nimetab ennast kuninga **Jasoniks**, kellel on potentsiaalne rikastumisvahend (kuldvillak). Osav ori väidab oma isanda armukese üle nalja tehes, et **Sibyllat** (oraaklit) on võimatu lugeda ja armukese käekirjast ei ole võimalik aru saada.

Mütoloogiliste tegelaste nimel vandesõnu on kasutatud kõige tihedamini. Herculese nimel (ld *hercle, mehercle*) vannutakse 54 korda, kõige rohkem vannuvad osav ori (16 korda), kupeldaja (9 korda) ja vanamees (8 korda) [Nicolson 1893: 5].

Teiste reaalide hulka kuuluvad igasugused sõnad erinevatest keelevaldkondadest: hüüatused (*ἄπαγε* 'kao minema', *βαβαί/παπαί* 'ennäe imet!', *βομβάζ* 'tõesti!', *εὔγε* 'hästi' jne), rahaühikud (*μνᾶ* 'miin', *δραχμή* 'drahm', *ὀρείχαλκος* 'kuldne münt'), *militare vocabulum* (*μάχαιρα* 'mõõk', *τηρίαμβος* 'triumf'), *bibulum vocabulum* (*κραιπάλη* 'alkoholijoove', *προπίνω* 'kellegi terviseks jooma', *θερμοπώλιον* 'kõrts' jne), kulinaaria (*βλίτον* 'spinat', *κορίαννον* 'koriander' jne), riided (*χλαμύς* 'millitaarne mantel', *πέτασος* 'reisikübar' jne). Ka kreeka sõnaliigid: *verba* (*ἀρπάζω*

⁷⁹ *Pseud.* 443. Oh, Zeus! Kui harva kohtad tublit meest! [Kaalep 443].

⁸⁰ *Pseud.* 653. Harpax...ära, mait, küll sisse tule, et sa ei teeks röövelikku tegu.

⁸¹ *Pseud.* 712. Hästi! Ma tänan teda.

'röövima', πατριάζω 'isa jäljendama', παρατραγωδέω 'pompoosselt käituma' jne) ja *adjectiva* (δαμιλής 'rikkalik', βασιλικός 'kuninglik', μωρολόγος 'rumal', φοινίκεος 'purpurpunane' jne)⁸².

Fraseologismide algupärasest versioonist on raskem leida⁸³, seega võivad väljatoodud kreeka keelest pärinevate fraseologismide nimekirjast vähem selged näited puududa.

Dulce amarumque nunc misces mihi (63) on pärit kreeka väljendist τὸ δὴ λεγόμενον πικρῶ γλυκὸ μίγμα ('segama magusat mõrkjaga').

Non pluris refert quam si imbrem in cribrum geras (102) – Κοσχίνω ὕδωρ ἀντλεῖς ('sõelaga vett kandma') – raiskama aega.

Supercilium salit (107) – ἄλεται ὀφθαλμός μεν ο δεξιός ('(parem) kulm tõmbleb/sügeleb') – hea ende saamise kohta.

In oculum utrumvis conquiescito (124) – ἐπ' ἀμφοτέρα καθέδδεν τὰ ὄτα ('puhkama kummagi kõrva peal') – rahulikult magama; Plautus pöörab selle väljendi ümber, kasutades 'kõrva' asemel 'silma'.

Lupos apud oves linquere (141) – λύκος οἶν ποιμαίνει ('jätma hundi lambalauta') – teha midagi rumalat.

---

⁸² Kreekakeelsete sõnade nimekiri on võetud Tuchhaendleri raamatust *De Vocabulis Graecis in Linguam Latinam* (1876) ning neid vaadeldakse peatükis 2.2.

⁸³ Nende leidmiseks olen kasutanud Schneideri [Schneider 1878], Audeni [Auden 1896], Morrise [Morris 1895] ja Willcocki [Willcock 1987] kommentaare.

2. Tõlgete analüüs

Tõlgete analüüsiks olid valitud ja kasutatud järgmiste autorite tõlked: Nixon [Nixon 1980], Riley [Riley 1880], Artjuškov [Artjuškov 1997], Kaalep [Kaalep 1927]. Mõlemad ingliskeelsed tekstid on tõkeliselt mitmekesised ja eripärased. Nixon ja Riley kasutavad erinevaid vahendusstrateegiaid, seega rikastavad nad Plautuse teoste tõlgete ingliskeelset traditsiooni.

Ainult kahes tõlkes (Riley' ja Artjuškovi vahendatud teosed) on juurde lisatud kommentaarid erinevatest Vana-Kreeka ja Rooma reaalidest.

On olemas ka teine Pseudoluse venekeelne väljaanne Artjuškovi tõlkega, mis avaldati sarjas „Antiigikirjanduse raamatukogu“ aastal 1967, aga sealsed kommentaarid, mille autor on Irina Uljanova, on puudulikud. Seega kasutatakse magistritöös Pokrovski kommentaaridega väljaannet, mis on kõikidest „Pseudoluse“ kommentaaridest kõige täielikum.

Kreeka elementide tõlgete analüüsil võetakse aluseks Andrejs Veisbergi kirjeldatud strateegiad [Veisbergs 1997], mida ta kasutas idioomide tõlkimise erinevate lahenduste uurimiseks. Skemaatiliselt võib tema teooria esitada järgmisel kujul [Veisbergs 1997, vrd ka Delabastita 2014: 164-171]:

Ekvivalentne tõlge esineb juhtudel, kui sihtkeeles kasutatakse lähtekeelele vormiliselt, semantiliselt ja stilistiliselt ekvivalentset tõlkeühikut.

Laentõlge esineb juhtudel, kui sihtkeelseks tõlkeühikuks valitakse vormiliselt, semantiliselt ning stilistiliselt ekvivalentne variant, kuid sellist väljendust ei ole sihtkeeles varem kasutatud. Huumoritõlke puhul vähendab selline tõlkestrateegia naljaefekti.

Selgitav tõlge esineb juhul, kui tõlkeühikule sihtkeeles lisatakse väljendust selgitavat teavet.

Asendus esineb juhul, kui tõlkeühik sihtkeeles vormiliselt erineb lähtekeele ühikust, kuid on semantiliselt ja stilistiliselt sarnane.

Kompensatsioon esineb juhul, kui sihtkeelde lisatakse mõni tõlkeühik muusse kohta, et kompenseerida lähtekeele ühiku originaalset efekti.

Väljajätt esineb juhul, kui lähtekeele ühik jäetakse üldse tõlkimata või tõlgitakse lähtekeele ühiku säilitades sisu ja kaotades sõnamängu.

Metalingvaalne kommentaar on allmärkustes, lõpumärkustes, sulgudes lisatud lähtekeele ühiku selgitus.

Esmasel lugemisel kõige kergemini märgatav on metalingvaalne kommentaar, mida kasutatakse erinevate antiiksete reaaside seletamiseks, ning laentõlkestrateegia – selle abil tõlgitakse nimesid, kohanimed, igasuguseid muid eluolu elemente. Ekvivalentse tõlke, asenduse, kompensatsiooni, väljajätku ja selgitava tõlkestrateegia tuvastamiseks on vaja aga juba eraldi analüüsi. Edasi vaatame lähemalt kreekalike elementide tõlkelahendusi.

2.1. Tegelaskujude kreekalike nimede vahendamine analüüsitud tõlgetes

Analüüsitud tõlgetes nimede tõlkimisel erilist mitmekesisust ei ilmne. Kõikide nimede edasiandmiseks on kasutatud laentõlke strateegiat. Näiteks on peategelase nime tõlked järgmised:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
Pseudolus	Pseudolus	Pseudolus	Псевдол	Pseudolus

Ainuke tõlkeversioon, mida on siin otstarbekas lähemalt vaadata, on venekeelne tõlge.

Selleks, et analüüsitud nimede edasiandmist vene tõlkes oleks mugavam vaadata, esitatakse järgnevalt kataloog, milles on nimed korrastatud vastavalt nende ortograafilisele kujule. Tasub ka mainida, et kõigepealt vaadetakse nende tegelaste nimede⁸⁴ analüüs, kes on mainitud näidendi alguses, ning ka lõbutüdrukute omad.

„-us -> null-lõpp“

Vene nimetõlketraditsiooni järgi jäetakse ladina nimede lõpp -us välja ning jääb ainult sõna tüvi. Siia kuuluvad analüüsitud komöödias järgmised nimed:

Pseudol/us – Псевдол

Calidor/us – Калидор

Charin/us – Харин

Mehenimed 'Псевдол', 'Калидор' ja 'Харин' kuuluvad vene keeles II. käändkonda, mille põhitunnus on null-lõpp.

„-is -> -o“

---

⁸⁴ Pseudolus servus ('ori')

Calidorus adulescens ('noormees')

Ballio leno ('kupeldaja')

Simo senex ('vanamees')

Callipho senes ('vanamees')

Harpax servus ('ori')

Charinus adulescens ('noormees')

Simia servus ('ori')

Ladina mehenimed, mille lõpus on vokaal *-o*, kohandatakse vene keelde teise adapteerimisprotsessiga: kõigepealt võetakse ladina keele genitiivi vorm (nt Cicero, Ciceronis⁸⁵), jäetakse välja lõpp *-is* ning taas jääb alles ainult sõnatüvi, mis lõpeb kaashäälikuga. Selliseid nimesid on „Pseudoluses“ neli:

Ballio (gen. vorm Ballion/is) – Баллион

Simo (Simon/is) – Симон

Callipho (Calliphon/is) – Каллифон

Iason (Iason/is) – Ясон

Väljamõeldud nime 'Harpaх' (kr ἄρπαξ) kohandati vene keelde sama loogika järgi: genitiivi vormist ἀρπαγος jäeti välja lõpp *-ος*, mille pärast jäi ainult sõnatüvi (Harpaх – Гарпаг), mis lõpeb kaashäälikuga – mehenime tunnusega. Selline kasutus on teatud mõttes ebajärepidev, kuna venekeelses nimetõlketraditsioonis on näiteid *x*-lõpulistest nimedest, milles on *-x* transkribeeritud tähte *-кс* abil (nt Ambriorix – Амбиорикс, Orgetorix – Оргеторикс [Протасов 1940: 111]).

„*-a* -> *-a/я*“

Nime 'Simia' adapteerimisel asendatakse vokaal *-a* vokaaliga *-я*. „Pseudoluses“ on kaks sellist nime, sealjuures nime 'Aeschrodora' adapteerimisel nime lõpp ei muutu:

Simia – Симия

Aeschrodora – Эсхродора

Nime 'Aeschrodora' puhul võib oletada, et kuna vene keeles naisenimede tunnused on kas lõpp *-a* või *-я*, transkribeeriti lõbutüdruku nimi selle reegli järgi. Meessoost orja nime 'Simia' puhul seda reeglit ei saa rakendada.

„*-um* -> *-я*“

Lõpu *-um* vokaaliga *-я* asendus saab jälle seletada nime naissoost kandjatega, mis on motiveerinud venekeelse variandi naissoovormid (mille tunnus on *-я*-lõpp). Sellist asendust näeme kahel korral:

Hedylium – Гедилия

Phoenicium – Феникия

---

⁸⁵ Eeldasin, et kõik *-o* lõpuga ladinakeelsed nimed käänduvad nime Cicero järgi.

„y -> u“

Nimedes 'Hedylium' ja 'Xutilis' näeme väga tavalist vokaalide asendusviisi – vokaali y vokaaliks u muutmist kahes naisenimes:

Hedylium – Гедилия

Xutilis – Ксистилица

Diftongide ae ja oe muutmine

Nime 'Aeschrodora' puhul toimus keskaegsete hääldusreeglite mõjul diftongi *ae* muutmine vokaaliks э. Nimes 'Phoenicium' näeme samadel alustel diftongi *oe* transkribeerimist vokaaliga e.

Aeschrodora – Эсхродора

Phoenicium – Феникия

„u -> v“

Tavapäraselt vokaali u muutmist kaashäälikuks saab jälgida peategelase nime 'Pseudoluse' näitel:

Pseudolus – Псевдол

„h -> z“

Nime 'Hedylium' alguskonsonandi transkribeerimisreegel toimib ka nime 'Harpax' puhul – «h -> z»:

Hedylium – Гедилия

Harpax – Гарпаг

Järgmisi konsonantide ja konsonantühendite muutusi saab põhjendada kreeka ja vene tähestiku sarnasustega.

„k -> c -> κ“

Ladinakeelne konsonant c on transkribeeritud konsonandiga κ:

Calidorus – Калидор

Callipho – Каллифон

„ φ -> ph -> ϕ “

Konsosantühend ph , mis on kreekakeelse kaashääliku φ analoog, transkribeeriti vene keelde kaashääliku ϕ abil kahel korral:

Phoenicium – Феникия

Callipho – Каллифон

„ ξ -> x -> $кс$ “

Täht ξ , mille foneetiline tähestiku kuju ongi /ks/ ja leidub ka mõningates ladinakeelsetes nimedes, on edasi antud venekeelse konsonantühendi $кс$ abil alles ühel näitel:

Xytilis – Ксистилида

„ χ -> ch -> x “

Sama protsess juhtus ka ladinakeelse konsonantühendiga ch –kreekakeelsele tähele χ sarnase venekeelse tähega x asendus ühes näites:

Charinus – Харин

Nime 'Xytilis' transkribeerimise juhtum on kõige kummalisem – Xytilis – Ксистилида. On võimalik, et Artjuškov toetus siin teise kreekapärase naisenime transkribeerimisloogikale, mida näeme nimes 'Chryseis': selle kreekakeelne originaal on $\chi\rho\upsilon\sigma\eta\acute{\iota}\varsigma$ ja genitiivi vorm on $\chi\rho\upsilon\sigma\eta\acute{\iota}\delta\omicron\varsigma$, venekeelse versiooniga Харисеида [Протасов 1940: 113]. St siin on aluseks võetud genitiivi vorm sõnatüve $\chi\rho\upsilon\sigma\eta\acute{\iota}\delta$ -, millele on lisatud naisenime lõpp *-a*.

Edasi vaadetakse näidendis mainitud tegelaste nimede edasiandmine.

Nimed 'Syrus' ja 'Aeschinus' kohandati samamoodi kui näidendi peategelase nimi 'Pseudolus' – ladina lõpu *-us* väljajätmise abil. Tulemuseks on järgmised venekeelsed mehenimede versioonid:

Syr/us – Сир

Aeschin/**us** – Эсхин

Nime 'Aeschinus' adapteerimisel saab ka jälgida diftongi *ae* muutmine vokaaliks *э* – Aeschinus – Эсхин.

Nimes 'Syrus'⁸⁶ ja 'Chrysis' asendati vokaali *y* vokaaliga *u*:

Syrus – Сир

Chrysis – Хрисидида

Nime 'Chrysis' transformeerimine on sarnane nimega 'Xytilis'. Kõigepealt võeti genitiivi vormi *Χρῦσίδος* ilma *-ος* lõputa ning lisati naisenime lõpp *-a*. Siis asendati ladinakeelset konsonantühendi *ch* tähega *x*. Tulemuseks on nimiversioon 'Хрисидида'.

Koosnenud kolmest sõnatüvest sõduri nime 'Polymachaeroplages' edasiandmise protsessi käigus toimusid järgmised muutmised: lõpu *-es* väljajätmine, vokaali *y* vokaaliga *u* asendamine, konsonantühendi *ch* tähega *x* asendamine ning diftongi *ae* vokaaliga *e* asendamine. Tulemuseks on nimi 'Полимахероплагид'.

---

⁸⁶ Eesti keeles on vastav nimekuju Surus: tõlkijatel on olnud kasutusel teine väljaanne.

2.2. Tegelaskujude kreekapärase leksika vahendamine analüüsitud tõlgetes

Analüüsitud materjali ülevaatlikkuse huvides esitatakse kreekapärane leksika teemade järgi: toponüümid, mütoloogilised elemendid, sõjandusleksika ehk *militare vocabulum*, rahaühikud, joomaleksika ehk *bibulum vocabulum*, kulinaariaga seotud leksika, riided, teater, tegelaskujusid kirjeldav leksika, muud sõnad ehk *varia*, hüüatused, kreeka sõnaliigid: verba, adjektiivid, gretsismid tekstis ning fraseologismid.

Kõik sõnad igas grupis on korrastatud vastavalt nende asukohale näidendi tekstis.

2.2.1. Toponüümid

Mantlikomöödia üheks žanriliseks jooneks on teatud kreeka reaaside korduv kasutamine, näiteks toponüümid.

Edasi eristatakse kreeka elemente sõnaliikide järgi, sest erinevate sõnaliikide tõlked näitavad grammatilist variatiivsust igas analüüsitud keeles.

Kohanimedede edasiandmisel on eristatud järgmised strateegiad: laentõlge, asendus, metalingvaalne kommentaar. Siin tasub jälle mainida venekeelse tõlke ja kommentaari seisundi: tõlke autor on Artjuškov, kommentaaride autor on Pokrovski.

Sõdurit kirjeldav omadussõna *Macedonius* (kr *μακεδόνιος*) on tõlgitud laentõlke- ja asendusstrateegia abil. Igas keeles on laentüvele kr *μακεδόν-* lisatud keelele loomulikud sufiksud ja/või lõpud. Tõlketulemusi saab jälgida järgmisest skeemist:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
Macedonius	Macedonian	Macedonian Macedonia	македонский	makedoonlane Makedonia

Kaalep asendab omadussõna demonüümiga fraasi *ego servos sum Macedonis militis*⁸⁷ tõlkes – *olen orjaks makedoonlasel*, mis säilib originaalse konteksti. Ülejäänud Makedoonia sõduri

---

⁸⁷ *Pseud.* 1209.

mainimised⁸⁸ on asendatud täiend- ja nimisõnaga *Makedoonia* täiendsõna rollis sõnaühendis *Makedoonia pealik* ja nimisõna rollis väljendis *pealik Makedooniast*.

Riley kasutab ka asendusstrateegiat esitades genitiivkonstruktsiooni *the Captain of Macedonia*.

Inimest kirjeldava omadussõna *Macedoniensis* (kr tüvi *μακεδόν-* ja ld sufiks *-ensis*) tõlkimisel valivad Nixon, Artjuškov ja Kaalep asendatava demonüümi, Riley jälgib originaali:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
(virum) <i>Macedoniensis</i>	Macedonian	Macedonian (fellow)	македонец	makedoonlane

Vaipu kirjeldava omadussõna *Alexandrina* (kr tüvi *Ἀλεξανδρ-*, sufiks ja/või lõpp) tõlkides on kasutatud ekvivalentse tõlke- ja asendusestrateegiat ning metalingvaalset kommentaari:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
(tappetia) <i>Alexandrina</i>	Alexandrian (coverlets)	Alexandrian (tapestry)	александрийские (ковры)	(tekid) Aleksandriast

Asendusstrateegia abil loob Kaalep väljendi *tekid Aleksandriast*.

Riley kommentaar *Alexandrina tappetia* kohta selgitab originaalse väljendi kaasaegset konteksti [Riley 1880: 262].

Omadussõnaga *Attica* (kreeka tüvi *ἄττικ-* ja naisnime lõpp *-a*) määratakse kaks erinevat nähtust – *iuventus Attica* (Atika noorus) ja *Athena Attica* (Atika Ateena).

Mõlemad juhud demonstreerivad tõlkijate erinevaid praktikaid. Kõigepealt vaatame esimese juhtumi – *iuventus Attica* – tõlkeid:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
<i>Attica</i>	Athenians	<i>Attica</i>	АТТИКА	Atika

⁸⁸ Omadussõna *Macedonius* esineb originaaltekstis 8 korda.

Nixon asendab *iuventus Attica* sõnaühendiga *young Athenians*, üldistades sõnaühendi tähendust. Riley kasutab inglise keelele loomulikku genitiivkonstruktsiooni *youth of Attica*, Artjuškov jälgib sama grammatilist väljendit – *юношество Атики*. Mõlemad säilivad originaalset tähendust. Kaalep jätab originaaltähenduse kõrvale, jättes regiooninime 'Atika' alles.

Väljendi *Athena Attica* tõlkimisel variatiivsust ei ilmne. Kõik autorid valisid ekvivalentset tõlkestrateegiat:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
(Athena) Attica	Attic	Attica	аттические	Atika

Nixon ja Artjuškov säilivad originaalse sõnaliigi – *Attic Athens* ja *аттические Афины*. Riley kasutab genitiivkonstruktsiooni *Athens of Attica*. Kaalep tõlgib väljendi kahe võrdse toponüümiga – *Ateenas Atikas*.

Linnanime Ateena (kr *Athena*; kr *Ἀθήναι*- la mitmuse lõpud) mainitakse „Pseudoluses“ kaks korda: peategelase kirjeldamisel kui *serve pessume Athenis*⁸⁹ ja väljendis *dictator fiat Athenis Atticis*⁹⁰. Vaatame selle edasiandmist tõlgetes:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
Athena	Athens	Athens	город Афины	Ateena

Ainuke asendus esineb venekeelses versioonis, fraasi *serve pessume Athenis* tõlkes. Nimelt asendab Artjuškov linnanime sõnaga 'linn' – *раб мерзейший в городе*⁹¹.

Järgmiste linnanimede tõlgetes, just nagu tegelaste nimede puhul, on ainult venekeelses versioonis kasutatud muid strateegiaid peale laentõlkestrateegia. Mõned tõlkijad lisavad sellele ka metalingvaalse kommentaari.

⁸⁹ Kõige hullem ori Ateenas.

⁹⁰ Valib diktaatorit Ateena Atika jaoks.

⁹¹ Kõige hullem ori linnas.

Linnanime 'Delphi' (kr *Δελφοί*) vene ja eesti keelde kohandamisel rakendatakse järgmisi ortograafilisi muudatusi:

kreeka konsonant φ - ladina *ph* - vene ϕ ja eesti *f* (*Δελφοί* – Delphi – Дельфи ja Delfi).
mitmuse lõpp *-i* -> mitmuse lõpp *-yl* (Delphi – Дельфы).

Nimetõlkede variatsioonid on esitatud järgmises tabelis:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
Delphi	Delphi	Delphi	Дельфы	Delfi

Pokrovski lisab kommentaari Delfi kohta, seletades fraasi <...> *roga. quod scribo, Delphis tibi responsum dicito*⁹². Kui isand esitab orjale küsimuse, lubab ori „nagu oraakel vastata“ – vastata siiralt. Pokrovski nimetab Phokises asunud Delfit Apolloni pühamuks, kus tegutses Delfi oraakel [Artjuškov 1997: 97], kuid Lewis ja Shorti järgi Delfiks nimetati linna, kus asus Apolloni pühamu ja mis asus mõnede allikate järgi Phokise regioonis⁹³.

Linnanime 'Carystus' (kr *Κάρυστος*) kohandatakse teatud muudatuste abil:

kreeka konsonant κ – ladina *c* -> vene κ (*Κάρυστος* – Carystus – Карист)
-us lõpu kadu (Caryst/us – Карист)

Nimetõlkede variatsioonid on esitatud järgmises tabelis:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
Carystus	Carystus	Carystus	Карист	Carysto

Nii Pokrovski kui ka Riley lisavad kommentaari linna kohta, kirjeldades selle geograafilist asupaika Atika kõrval asuval saarel, kust jutu järgi tõi kõrvaltegelase isa enda orja – „<...> *hominem* <...>, *qui a patre advenit Carysto*⁹⁴“ [Artjuškov 1997: 97, Riley 1880: 290].

⁹² Küsi <...> - mida tean, seda niikui Delfist sulle kuulutan [Kaalep 479-80].

⁹³ Lewis & Short: 540.

⁹⁴ *Pseud.* 730. «<...> meest <...>, kes tuli isa poolt Carystosest».

Linnanimi 'Sicyon' (kr *Σικυών*) edasiandmisel kasutatakse vokaali *y* asendust vokaaliga *u* (Sicyon – Сикион). Selle kohanime edasiandmiseks oli kasutatud ekvivalentse tõlkestrateegia:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
Sicyon	Sicyon	Sicyon	Сикион	Sicyon

Riley'i kommentaar [Riley 1880: 301] linna asukohast aitab Plautuse ironiat mõista:

Bal. *Quotumo die ex Sicyone huc pervenisti?*

Har. *Altero ad meridiem.*

Bal. *Strenue mehercle iisti*⁹⁵.

2.2.2. Mütoloogilised elemendid

Mütoloogiliste teemade edasiandmiseks kasutatakse laentõlkestrateegiat ja metalingvaalset kommentaari. Näiteks venekeelse näidendi lõpus on toodud kommentaaride kataloog. Riley lisab kommentaare kohe mainitud sõnade all samal lehel. Analüüsitud näidendis „Pseudolus“ koosnevad mütoloogilised elemendid suuremas osas kreeka mütoloogiliste tegelaste mainimisest, seega seisneb selle osa ülevaade nimede edasiandmise kirjelduses. Nimed on korrastatud vastavalt nende asukohale näidendi tekstis.

Oraakli nime 'Sibylla' (kr *Σίβυλλα*) transkriptsioon on kohandatud sihtkeelte reeglitele Artjuškovi ja Riley'i tekstides. Lühidalt märgime ära keelelised muudatused vene keeles:

konsonant *b* → konsonant *в* (Sibylla – Сивилла). „*b* → *в*“ muutmine ei ole vene ortograafia loomulik, kuid on tavaline. Näiteks Vana-Kreeka regiooni nimi 'Ὀλβία' transkribeeriti vene keelde kui 'Ольвия' [Протасов 1940: 104].

vokaal *y* → vokaal *u* (Sibylla – Сивилла)

⁹⁵ Bal. Mitme päevaga Sicyonist siia jõudsid?

Har. Poolteist päeva aega läks.

Bal. Oh sa mait, kui kange käia! [Kaalep 85-6].

Inglisekeelne nimeversioon on samuti mõneti mugandatud:

kaksikkonsonant *ll* -> konsonant *l* (Sibylla – Sibyl)
naisnime lõpu *-a* kadu (Sibylla – Sibyl)

Nimetõlkede variatsioonid on esitatud järgmises tabelis:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
Sibylla	Sibylla	Sibyl	СИВИЛЛА	Sibylla

Riley seletab fraasi *Has quidem pol credo nisi Sibulla legerit, interpretari alium posse neminem*⁹⁶ konteksti [Riley 1880: 257]. Pokrovski lisab rohkem infot Sibylla tegelase päritolu kohta, millest saab ka tuletada sama fraasi tähenduse [Artjuškov 1997: 25].

Nime 'Iason' (kr *Ἰάσων*) adapteerimisel on teatud ortograafilisi muudatusi toimunud igas keeles:

vokaal *i* -> konsonant *j* (Iason – Jason)
ühend *ia* -> vokaal *я*⁹⁷ (Iason – Ясон)

Enne, kui vaatame Riley'i kasutatud nimeversiooni, tutvume nime 'Iason' tõlkevariantidega:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
Iason	Jason	Iasion	Ясон	Jason

Nii Riley kui ka Pokrovski lisavad kommentaare mainitud kuninga kohta, kuid nende versioonid erinevad, mida saab põhjendada erinevusega käsikirjades⁹⁸. Selle teooria abil saab ka seletada erinevust adapteeritud nime kirjakujuades.

Pokrovski esitab versiooni tegelase Iasoni kohta: ta on argonautide juht, kes rikastub kuldvillaku kättesaamisega [Artjuškov 1997: 96]. Riley kommentaarist on näha, et ta tugines teisele allikale,

⁹⁶ Ehk neid (tähti) Sibylla oskaks veerida, aga teised neist ei leia mingit tolku küll [Kaalep 25-6].

⁹⁷ Selle tähe taga on kaks häälikut (*i* või *j* ja *a*).

⁹⁸ Morris, toetudes suurel määral Goetzi teksti versioonile, loeb *Iason*, Auden, toetudes mõlematele Ussingu ja Lorenzi versioonidele, loeb *Iasion* [Morris: 122, Auden: 82].

sest ta mainib Iasionit või Iasiust. Esimese versiooni järgi on ta Arkaadia piirkonna kuningas, Atalanta isa ja Meleageri armuke. Teise versiooni järgi on ta aga jumalanna Demeteri Rooma vaste Cerese armuke, kellega on tal poeg Plutus, rikkuse jumal. Poja kaudu kandub Iasionile rikkuse motiiv [Riley 1880: 264].

Järgmine tegelane on mütoloogiline tegelane Dirce (kr *Δίρκη*), kelle nime adateerimisprotsessis toimusid järgmised ortograafilised muudatused:

c → *κ* ja *k* (Dirce – Δίρκα ja Dirke)

naisnimelõpp *-e* → naisnime lõpp *-a* (Dirce – Δίρκα). Naisenime lõpp *-e* ei oleks vene keeles loomulik, seega on lõpp *-e* asendatud vokaaliga *-a*. Samasugust lõpuasendust saab jälgida linnanime 'Τεργέστη' vene keelde mugandamisel: Τεργέστη – Тергеста [Протасов 1940: 111].

Selle nime transkriptsioonid on esitatud järgmises tabelis:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
Dirce	Dirce	Dirce	Дирка	Dirke

Riley ja Pokrovski⁹⁹ kirjeldavad seika, mis juhtus müüditegelasega, seletades fraasi „*quasi Dircam olim, ut memorant, duo gnati Iovis devinxere ad taurum, item ego te distringam ad carnarium*”¹⁰⁰ mütoloogilist konteksti.

Mütoloogilise tegelase Id *Medea* (kr *Μήδεια*) nime edasiandmine vene keeles on ainuke, mille adapteerimisprotsessis toimus ortograafiline muudatus:

ühend *-ια*, mis on esitatud nime originaalkujus (kr *Μήδεια*), tuleb vene keeles tagasi tähe *-я* kujul.

⁹⁹ Näidendis mainib Plautus *duo gnati Iovis* ('kaht Jupiteri poega'), kes karistasid Dirket. Pokrovskil on nimekuju Zeus Jupiteri asemel – *сыновья Антиопы и Зевса* ('Antiope ja Zeusi pojad') [Artjuškov 1997: 96], just nagu kreeka müüdis. Kuid Riley järgib Plautuse latiniseerivat meetodit ja asendab Zeusi Jupiteriga – „*the sons of Antiope by Jupiter*” [Riley 1880: 265].

¹⁰⁰ Nagu Dirkel juhtub sulgi – olla ta härja selga ükskord seotud; sinu ma seon lihakoormale, mis siis härja eest sul olgu! [Kaalep 199-201].

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
Medea	Medea	Medea	Медея	Medea

Riley ja Pokrovskii kommentaarid Medea kohta ei ole otseselt seotud selle tegelasega, vaid Peliasega, kes arvatavasti segunes teise müüditegelasega [Riley 1880: 289, Artjuškov 1997: 96].

Nimes 'Pelias' (kr *Πελίας, Πελίου*) toimus sõnale õige soo omistamine mehenime tunnusena kaashääliku -*ü* sõnatüvele lisamisega (Pelias – Пелий). Selline tõlkeversioon kõlab vene keeles loomupäraselt. Näiteks nimel 'Евгений' on samasugune lõpp. Kuid vene keeles olid kreeka keelest sõnade edasiandmise näiteid, milles kaks nimeversiooni olid keeles aksepteeritud. Näiteks, nime 'Calchas' (kr *Κάλχας, Κάλχαντος*) tõlketulemused on *Καλχας* (nominatiivi vormi transkribeerimine) ja *Καλхант* (genitiivi vormist lõpu -*os* väljajätmine). Tõlketulemused on järgmised:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
Pelias	Pelias	Pelias	Пелий	Pelias

Riley ja Pokrovski kommenteerivad mainitud nimega seotud konteksti: olles vanur, sai mütoloogiline tegelane jälle nooreks nõia nõiarohu abil. Kuid kokk, kes mainib Peliast, tahtes enda kulinaarsele oskusele noorendamisvõimaluse omistada, segab Peliast teise tegelasega [Riley 1880: 289, Artjuškov 1997: 98].

2.2.3. Sõjandusleksika

Kreeka keelest pärit sõjandusleksikat (ld *militare vocabulum*) kasutatakse komöödias „Pseudolus“ erinevatel eesmärkidel.

Sõjandusleksika edasiandmisel esineb järgmisi strateegiaid: ekvivalentne tõlge ja asendus. Sõnad on korrastatud vastavalt nende asukohale näidendi tekstis.

Esimene kreekakeelne laensõna *machina* (kr *μηχανή*) kasutatakse metafoorina tähenduses „kelmustükk“ ning selle tõlgevariandid on järgmised:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
machina	guns	plan	решение	asjad

Nixon jätab sõja tähendust proovides anda metafoori edasi. Riley, Artjuškov ja Kaalep üldistavad tõlkides fraasi tähenduse ning jätvavad kõnekujundi ära, mille tagajärjel kaob orja kõnest vastav sõjanduslik alltekst.

Järgmine kreeka keelest translitereeritud termin ld *machaera* (kr μάχαира) on sõduri (nimelt sõduri orja) äratundmise element ning selle edasiandmisel rakendatakse ainult ekvivalentset tõlgestrateegiat:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
machaera	sword	sword	меч	mõõk

Omadussõna *stratoticus* (kr στρατιωτικός – 'sõjaline') kasutatakse kaks korda: 1. *stratoticus nuntius* (*Pseud.* 603) ja 2. *stratoticus homo* (*Pseud.* 918). Tõlgevariandid on järgmised:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
stratoticus	Armiferous army man	military	посланец от война	strateegiasaadik sõjaväelane

Tabelist on näha, et autorid kasutavad erinevaid tõlkestrateegiaid. Esimesel juhul valib Nixon huvitava ingliskeelse tõlkevarianti, mis on etümoloogiliselt ladina keelele lähim. Teisel juhul kasutab ta nimisõna *army* omadussõna rollis. Riley, kasutates sama ekvivalentset strateegiat, valib enim kasutatud ingliskeelse omadussõna. Artjuškov asendab omadussõna sõnaühendiga „sõduri käskjalg“, kuid säilib originaalse tähenduse. Esimeses Kaalepi variandis saab sõjalist konteksti jälgida, ehkki siin on samuti kasutusel asendustrateegia. Teine tõlge on ekvivalentne.

Sõna *triumphus*¹⁰¹ (kr θρίαμβος) täiendab sõna ld *cantharus* huvitavas sõnaühendis *ad triumphum cantharum* ('võidukarika poole'). Tõlkevariandid on järgmised:

¹⁰¹ Nii ld *machaera* kui ka ld *triumphus* – algupäraselt sõjandustähendusega sõnad – kuuluvad metafoorigruppi, mille peamine eesmärk on üllatada publikut ebatavalise tähenduste vahetamisega –

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
triumphus	victory	triumphal	триумфаторы	triumfi-rong

Plautus kasutab siin mitmetähenduslikku väljendit: ladinakeelne *triumphus* viitab võidule, kreekakeelne kr *θρίαμβος* viitab jumal Dionysose kultusega seotud joomapeorongkäigule. Siin väärub mainimist ka näidendi tegevuse toimumisaeg – tegu on Dionysosele pühendatud teatريفestivaliga.

Nixon annab kõige täpsema tõlkeversiooni – *the tankard of victory* säilides sõnaliigi ja metafoori. Kaalep asendab sõnaliike valides väljendi *triumfi-rong* (*triumfi-rongis kõrtsi siis nüüd otseteed*), kuid säilib metafoori mõlemad aspektid. Riley asendab genitiivkonstruktsiooni sõnauhendiga *triumphal procession*, säilides nii ühe tähenduse. Grammatiliselt valib Artjuškov agentsust väljendava nimisõna – nimisõna *триумфатор*¹⁰² ('triumfaator'), ning säilib metafoori tähenduse.

2.2.4. Rahaühikud

Näidendi süžee on seotud lõbutüdruku välja ostmisega ning antagonist on rahaahne kupeldaja. Juba see tingib rahaühikute semantilise pesa esinemisega analüüsitavas komöödias.

Komöödia lühikokkuvõttes, nn *argumentum*'is, kust vaatajale avatakse näidendi süžee, mainitakse esimest rahaühikut miini (ld *mina*, kr *μνᾶ*), mille tõlkeversioonid eriti ei varieeru:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
mina	pounds	minæ	МИНА	miin

On näha, et sellel juhul rakendatakse suuremas osas laentõlkestrateegiat, peale Nixon'i versiooni, milles püütakse leida inglise keelele kodusem variant.

sõjandustermineid kasutavad oma igapäevaelus sõjanduskauged orjad ebatavalises kontekstis, näiteks samastades oma tegevuse sõjaplaane sepitseva väejuhi tegevusega. [Hunter 1985: 69].

¹⁰² *Шагайте на пирушку, триумфаторы!* – Mingem nüüd joomapeople, triumfaatorid.

Samasugused valikud iseloomustavad sõna *drachuma* (kr *δραχμή*) adapteerimist: suurem osa autoreid on selleks kasutanud laentõlkestrateegiat. Nixon leidis inglise keelele loomuliku analoogi, mis põhineb ladina raha väärtusesuhtel: ld *drachma* on väiksem kui ld *mina*, *shilling* on väiksem kui *pound*. Selle rahaühiku tõlkevარიandid on järgmised:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
drachuma	shilling	drachma	драхма	drahm

Sõna *aurichalcum* (kr *ἀρείχαλκος*, 'vasemägi'), mille tähendus oli algupäraselt seotud vasega (kr *ὄρος*, 'vask'), assotsieerus ladina keeles hoopis kullaga (ld *aurum*) ning sellest tekkis tähendus „kulda väärt“ [Morris 1895: 162]. Autorid andsid selle edukalt edasi ekvivalentse tõlkestrateegia abil:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
aurichalcum	worth its weight in gold	its weight double-distilled gold	дороже золота	kulda väärt

Riley' väljend *double-distilled gold* rõhutab riuka tähtsust, millest rääkis kaval ori¹⁰³.

2.2.5. Joomaleksika

Joomaleksika ehk *bibulum vocabulum* on esindatud kahes stseenis: kui kirjeldatakse sükofanti ning kui ori tuleb purjus peaga vanema isanda juurde ja kutsub ta joomapeole.

Kahe järgmise sõna tõlget peab käsitlema ühes analüüsis, sest need moodustavad ühise konteksti. Esimene sõna on magusat veini kirjeldav ld *murrina* (kr *μυρρίνης*). Teine sõna on liitsõna *pantopolium*, mis koosneb eesliitest kr *παντᾶ-* ('kõik') ja sõnast *polium* (kreekakeelne kr *πόλιον*, 'tugeva lõhnaga taim'). Nende abil luuakse naeruväärstav sükofandi kirjeldus – *murrinam*,

¹⁰³ *Aurichalco contra fuit meum mendacium* [Pseud. 688] – Minu riugas oli kulda väärt.

*passum, defrutum, mellam, mel quoivismodi; / quin in corde instruere quondam coepit pantopolium*¹⁰⁴. Vaatame, kuidas tõlkijad neid sõnu vahendasid:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
murrina	murrh syrup	wine of myrrh	мёд	(magusat) mürri

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
pantopolium	Bon Marche	liquor-shop	бакалейная лавка	maiustustepood

Ülejäänud ülaltoodud tsitaadis mainitud joogid kuuluvad teiste magusate jookide hulka¹⁰⁵. Siin liituvad kaks motiivi – magusa joogi ja alkoholi motiivid. Nixoni *murrh syrup*, Kaalepi (*magusat*) *mürri* ja Artjuškovi *мёд* ('mesi') variantides on vahendatud magusa motiiv, samas kui alkohoolse joogi tähendus on välja jäetud. Riley, Nixon ja Kaalep kasutavad laentõlkestrateegiat. Riley¹⁰⁶ *wine of murrh* ja *liquor-shop* annavad alkoholi tähenduse ja huumorit loova mehhanismi edasi laentõlke ja asenduse abil.

Nixoni, Kaalepi ja Artjuškovi tõlgetes säilitatakse magusa joogi motiiv ja kaotatakse nali. Nixon ja Kaalep integreerivad laentõlke- ja asendusstrateegiaid, Artjuškov toetub asendusstrateegiale.

Verb *propino, -are*, mis on verbi kr *προπίνω* transkriptsioon, on seotud eriti pidusöögil joomise tähendustega – 'kellegi terviseks jooma', 'juua pakkuma', antakse järgmistel viisidel edasi:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
propino	give a drink	plead in goblet	давать чашу	<i>väljajätt</i>

Riley ja Artjuškov annavad verbi tähenduse edasi asendades „juua“ osa peekri (*goblet*) ja kaarikaga (*чаша*). Nixon jälgib sama strateegiat asendades „juua“ osa joogiga (*drink*).

¹⁰⁴ *Pseud.* 741-742. Pakub mürri, rosinaveini, mett ja moosi lahkelt käel, / otsekui lööks äkki lahti terve maiustustepoe [Kaalep 742-743].

¹⁰⁵ Kõige põhjalikumad kommentaarid nende jookide kohta leiduvad Audeni versioonis [Auden 1896: 109].

¹⁰⁶ Riley lisab kommentaari ülejäänud mainitud jookide kohta (ld *passum, defrutum*) jättes *murrina* välja [Riley 1880: 291].

Sõna *crapula* (kr *κραπάλη* – 'purjusolek', 'pohmelus') on edasi antud ekvivalentse tõlke ja asenduse abil või siis üldse välja jäetud:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
crapula	intoxication	surfeit	<i>väljajätt</i>	jupaksis

Nixon ja Kaalep annavad algse tähenduse edasi, Riley asendab purjusoleku üleküllastusega, mis ei täpsusta tegelase seisundit¹⁰⁷, joomise motiiv tuleb aga monoloogi kontekstis välja.

2.2.6. Kulinaariaga seotud leksika

Kulinaariaga seotud leksika jaotatakse kaheks grupiks: toiduained ja jooginõude nimetused. Peale ühe sõna, mille abil loob Plautus võrdluse, pärinevad esimese grupi sõnad koka osadest, milles ta hoopleb oma kulinaarsete oskustega, samal ajal konkurente alandades.

Kala nimetusega *muraena* (kr *μύρανα*) moodustab Plautus võrdluse – *exossabo illum itidem ut murenam coquos*¹⁰⁸. Peale Artjuškovi rakendasid kõik tõlkijad sellel juhul ekvivalentset tõlkestrateegiat:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
muraena	lamprey	lamprey	рыба	angerjas

Isegi sellise asendusega (mureen -> *рыба* 'kala') õnnestub peamine võrdluse tähendus edasi anda. Kui aga algne võrdlus osutab väljendile 'libe nagu angerjas', jätab Artjuškovi variant selle allteksti välja.

Kaks taime nime *coriandrum* (kr *κορίαννον*, 'koriander') ja *blitum* (kr *βλίτον*, 'spinat') anti edasi ekvivalentse tõlke abil, välja arvatud Artjuškovi tõlge:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
coriandrum	coriander	coriander	укроп	koriander

¹⁰⁷ *Inde huc exii, crapulam dum amoverem* [Pseud. 1282]. – Tulin siia, kuni vabanen joobest.

¹⁰⁸ *Pseud.* 382. – Roogin teda, just nagu kokk roogib kala (mureeni).

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
blitum	spinach	spinach	петрушка	spinat

Kokk kirjeldab teiste, halbade kokkade kokkamisviisi – *condita prata in patinis proferunt / boves qui convivias faciunt herbasque oggerunt*¹⁰⁹. Willcock märkab, et *prata* ('karjamaa') all peab kokk silmas juurvilju, *herba* ('ürdid') all maitsetaime, ning loendab edasi maitseaineid (mille hulgas on ld *coriandrum*) ja köögivilju (mille hulgas on ld *blitum*)¹¹⁰. Selle versiooni põhjal väidan, et Artjuškov ei teinud nende kahe rea vahel vahet ning asendas algupäraseid toiduaineid teiste maitseainetega (*укрон*, 'till', *петрушка*, 'petersell'), seega kaotades osa kokka alandavast naljast.

Teisele grupile kuuluvad kaks jooginõu nimetust *cyathus* (kr *κύαθος* 'kulp') ja *cantharus* (kr *κάνθαρος* 'kapp'), mille tõlkimisel valivad autorid ekvivalentse tõlke- ja asendusestrateegia:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
cyathus	ladle	cup	чашка	kruus

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
cantharus	tankard	tankard	кружка	peeker

Kulbi juhul annab Nixon originaalile lähima analoogi. Riley, Artjuškov ja Kaalep valivad sõna tähendust üldistatava variandi.

Kapa juhul valivad kõik autorid originaalile lähima analoogi.

Teine sõna *cantharus* kasutamisuhtum oli lühidalt mainitud sõna *triumphus* edasiandmise analüüsis. Jooginõu tõlkevariatsioonid on esitatud järgmises tabelis:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
cantharus	tankard	goblet	пирушка	kõrts

¹⁰⁹ *Pseud.* 812-813. – Nad toovad ette võrsitatud heinamaa / peovõõraid heinasööjaiks veisteks arvates [Kaalep 811-812].

¹¹⁰ Willcock 1987: 124.

Nixon ja Riley leiavad edukalt analoogi, Artjuškovi ja Kaalepi asendusestrateegia abil edasi antud variandid säilitavad lause allteksti¹¹¹.

2.2.7. Riided

Kõik riietuste elemendid kuuluvad sõduri orjale, sest need on sõduri äratundmise elemendid.

Esimene sõduri orja äratundmise riietus on *chlamys* (kr *χλαμύς* 'sõja- ja reisimantel'), mille esimene mainimine (*Pseud.* 735) kuulub tuleva sõduri orja atribuutide loendusele (sõjamantel, mõõk ja kübar). Selle tõlkeversioonid on esitatud järgmises tabelis:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
chlamys	military cloak	scarf	плащ	sõdurirüü

Mõlemad militaarsuse ja riietustüübi aspektid said edasiantud ainult Nixon'i versioonis. Kaalep üldistab riietustüüpi ja annab sõdurile kuuluvust edasi. Artjuškovi versioonist saab aimu üldisest mantlist.

Kui võtta aluseks Merriam-Websteri sõnastikus olev sõna *scarf* definitsioon, siis Riley tõlge asub Artjuškovi tõlkega samal tasemel, kuna annab ainult militaarsuse elemendi edasi.

Järgmise sõna *chlamys* kasutamisuhtumi tõlgetes väärivad tähelepanu ainult vene ja eesti omad:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
chlamys	military cloak	scarf	хламида	munder

Kaalep üldistab ametit, mille tunnuseks saab munder olla, aga sõdurile kuuluvus jälgitakse alltekstis. Kasutatud Artjuškovi tõlkes *хламида* oli juba vene tõlketraditsioonis adapteeritud mainitud kohandamisviiside abil:

genitiivi vormist kr *χλαμύδος* lõppu *-ος* väljavõtmine,
lõpu *-a* lisamine

¹¹¹ Artjuškovi versioon – „Mingem nüüd joomapeole“, Kaalepi variant – „kõrtsi siis nüüd otseteed“.

Võib teoreetiliselt eeldada, et sõnale lisati naissoo lõppu *-a*, sest *chlamys* on riietus, mille venekeelne versioon (*одежда*) on naissoost.

Teine sõduri orja äratundmise element on ld *petasus* (kr *πέτασος* 'reisikübar'). Tõlked varieeruvad selgitavast tõlkevariandist ekvivalentse variandini:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
petasus	broad-brimmed hat	broad-brimmed hat	шляпа	kaap

Järgmine sõna *chlamydatus* (kr *χλαμύδ-* ja ld *-atus* 'sõjamundri kandev') on kahel määral seotud sõnaga *chlamys*: kõigepealt etümoloogiliselt, teiselt selle sõna tõlked on kooskõlas esimese sõna *chlamys* tõlgetevariantidega. Mitte ühegi keeles ei saa sellist omadussõna päris ekvivalentselt edasi anda, seega autorid leidsid järgmisi tõlkevariante:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
(homo) chlamydatus	(chap) in the military cloak	(fellow) in the scarf	(кто) в плаще	mundrimees

Nixon, Riley ja Artjuškovi tõlged on kooskõlas sõna *chlamys* esimese tõlkega. Kaalep valib üldistatava ameti rõivastuse nimetuse.

2.2.8. Teater

Selle gruppi kuuluvad kolm metateatraalset sõna, mille tõlked ei paku mitmekesisust. Ainukene võimalik edasiandmisestrategia on ekvivalentne tõlge.

Tähendava teatrilava sõna *scaena* (kr *σκηνή*) ning draama žanri määrava sõna *comoedia* (kr *κωμῳδία*) tõlked ei paku mitmekesisust:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
----------------	-------	-------	-----------	--------

scaena	stage	stage	цена	lava
--------	-------	-------	------	------

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
comoedia	comedy	comedy	комедия	<i>väljajätt</i>

Sõna *theatrum* (kr *θέατρον*) on kasutatud täiendina (ld *nugae theatri* 'teatraalsed jaburdused') ning tõlgete autorid asendavad täiendi omadussõnana:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
theatrum	stage	theatrical	театральный	<i>väljajätt</i>

2.2.9. Tegelaskujusid kirjeldav leksika

Sellesse gruppi kuuluvad kreeka päritoluga sõnad jagunevad järgmistesse gruppidesse: sõimusõnad, tegevusala nimetused ja ametinimetused.

Kõigepealt käsitleme kahte sõimusõna.

Hübriidsõna *flagritriba* (ld *flagrum* 'piits' ja kr *τριβειν* 'raiskama') on tõlgitud ekvivalentse tõlke ja asendusstrateegia abil:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
flagritriba	whip-waster	whipping-post	с побоями запросто вы	säärast sorti

Nixon annab võimalikult ekvivalentselt tähenduse edasi, kasutades kahest osast koosnevat sõna. Riley annab piitsa ja piitsasaamise motiivi edasi, kasutades sõna 'peksupost', kuid kaotab piitsasaava inimese (ehk orja) motiivi. Artjuškov asendab ühe sõna väljendiga 'kergelt suhtute keretäide'. Kaalep jätab väljendi vahendamata, kuid selle tähendus tuleb kontekstis välja¹¹².

Lobisejat tähistava hübriidsõna *inanilogista* (ld *inanis* 'tühi' ja kr *λογιστες*, siin: 'rääkija') püüavad mõned autorid edasi anda, säilides tähenduse ja sõnastruktuuri ning ühe komponendi:

¹¹² Kui aga lööd neid, ise saad kahju: säärast sorti on need kelmid [Kaalep 137].

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
inaniologista	gabblespender	chatterer of nonsense	пустые речи	plära

Nixon leiutab ekvivalentse tähendusega sõna ('lobajutu pillaja'), mis jälgendab ka sõna struktuuri (*gabble* ja *spender*). Riley kasutab genitiivkonstruktsiooni, andes originaalse tähenduse edasi. Artjuškov annab vaid ühe hübriidsõna osa – *пустые слова* ('tühjad sõnad') – *inanis* edasi. Kaalep vahendab üldisemalt tühja jutu tähendust.

Tegevusala nimetuste hulka kuuluvad kirjeldav valitseja *tyrannus* ja tegelaskuju tüüp *sycophanta*.

Sõna *tyrannus* (kr *τύραννος*) kasutatakse paroodilises kontekstis, kui Pseudolus parodeerib tragöödiažanri¹¹³ stiili, pöördudes oma isanda kui türanni poole. Lingvistiliselt ei kasuta tõlkeautorid ekvivalentset tõlget ülekantud tähenduse tõttu. Tõlketulemused on järgmised:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
tyrannus	Sire	sovereign lord	царь и повелитель	valdjas

Nixon ja Kaalep valivad arhailise sõnaanaloogi. Artjuškov rõhutab fraasi ülevust, kasutades kahte valitseja sünonüümi ('kuningas ja võimukandja'). Sellel juhul on valitud asendusstrateegiat ning säilitatakse paroodia efekt.

Sõna *sycophanta* (kr *συκοφάντης* 'kelm') kujutab tegelaskuju tüüpi ning põhineb produktiivsel kreeka tüvel *συκοφάντ*¹¹⁴, mille abil moodustatakse veel kaks esitatud näidendis sõna.

Kõigepealt vaatame esimese juhtumi tõlketulemuse – sõna *sycophanta* kasutamine selle tavalises tähenduses ('kelm'). Kõik autorid valisid ekvivalentse tähendusega tõlkeanaloogid:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
----------------	-------	-------	-----------	--------

¹¹³ Seda mõtet rõhutatakse ka järgnevas dialoogis ning kasutatakse verbi *paratragedare*, mida käsitletakse kreeka sõnaliikide grupis.

¹¹⁴ Veel selle tüve abil moodustatud sõnu Plautusel vt lähemalt Tuchhaendler 1876: 58.

sycophanta	swindler	wicked rogue	жулик	suli
------------	----------	--------------	-------	------

Kui interpreteerida Riley' kasutatud omadussõna *wicked* tähenduses 'kuri', siis lisatakse sellega originaalis puudunud tähendus. Kui aga keskenduda selles sõnas tähendusele 'kelm', siis Riley' versioonis rõhutatakse kelmust.

Järgmise samast tüvest moodustatud sõnaga ld *sycophantia* (kr *συκοφαντία*) tähistatakse sükofandi kavalaid tegusid. Kuna sõna on kasutatud mitu korda, toome kõik tõlketulemused välja:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
sycophantia	stratagems swindling hocuspocus tricks	stratagem cajolery	уловки подвохи	huntsutöö kelmustükid kelmused

On näha, et autorid on oma tõlget mitmekesistanud ning kasutanud selleks ekvivalentset tõlkestrateegiat. *Cajolery* ('meelitamine') sisaldab lisaks meelituse elementi ning selline iseloomujoon ei ole sükofandile loomulik.

Viimase näite puhul – ladina mäarsõna *sycophantiose* (kr *συκοφάντ-* ja mäarsõna tunnused, 'kelmilt') – säilitakse sõnaliik vaid ühes tõlkes, ülejäänud versioonides vahendatakse selle tähendus nimisõnaga:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
sycophantiose	swindlering	roguishly	плутовство	sulimine

Sõnaliigi muudatus tõlgetes ei mõjuta fraasi tähendust.

Grammatilises mõttes valivad autorid tõlkelahendused, mis on kooskõlas sõna *sycophanta* tõlkega: rogue – roguishly (Riley), suli – sulimine (Kaalep). Nixon moodustab uue sõna juba kasutatud tõlkelahendusele toetudes nimisõna *swindler* ja suffiksi *-ing* abil. Artjuškov toob sünonüümi (*плутовство* 'altvedamine') petisele (*жулик*).

Kreeka keelest laenatud tegelaskujude hulka kuuluvad järgmised näidendis mainitud nimetused: *danista, paedagogus, poeta, trapezita*.

Sõnad *paedagogus* ja *poeta* kasutatakse kujundlikul ja koomilisel moel, *danista* ja *trapezita* – otseses – tegelaskuju nimetavas – tähenduses.

Sõna *paedagogus* (kr *παιδαγωγός* 'lastesaatjast ori', hiljem 'õpetaja') kasutatakse sarkastilises kontekstis, kui vanem isand nimetab orja oma poja pedagoogiks, mõistes selle all teda kui oma poja korrumppeerujat. Tõlkeautorid rakendasid ekvivalentse tõlkestrateegiat:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
paedagogus	tutor	tutor	наставник	õpetaja

Kõik autorid annavad õpetamise motiivi edasi. Artjuškovi *наставник* on ka õpetajale sünonüüm.

Sõna *poeta* (kr *ποιητής*) tähistab loojat, eriti kirjandus- ja muusikateoste autorit. Kõik tõlkijad on valinud kaasaegse ekvivalentse tõlkeanalooži:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
poeta	poet	poet	поэт	poet

Võlausaldaja ametit ja ka tegelaskuju tähistav sõna *danista* (kr *δανειστής*) antakse ekvivalentse laentõlkestrateegia abil mõne tähendusliku lisaelemendiga:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
danista	moneylender	usurer	процентщик	laenaja

Nixoni (*moneylender* 'liigkasuvõtja') ja Artjuškovi (*процентщик* 'liigkasuvõtja') versioonidel on arhailisuse efektiga.

Rahavahetaja ametit tähistav sõna *trapezita* (kr *τραπεζίτης*) pärineb kreeka sõnast *τράπεζα* ('laud'), mis viitab rahavahetaja töökohale. Tõkelahendused on esitatud järgmises tabelis:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
trapezita	banker	banker	меняла	vahetuslaud

Kaalep annab mõlemad (töökoha ja vahetuse) tähendusnüansid edasi. Nixoni ja Riley' *banker* annab raha seose edasi, jättes välja laua tähenduse. Artjuškovi *меняла* ('rahavahetaja') on ekvivalentne termini tõlge, kuid välja on jäetud lauaga seotud tähendus.

2.2.10. Muud sõnad

Muude sõnade ehk *varia* gruppi kuuluvad mitmesugused esemeid tähistavad sõnad: vaha, lähker, kiri, pael jne.

Vaha tähistav sõna *cera* (kr *κηρός*) kasutatakse tekstis allusioonina vahatahvlile, mida kasutati kirjutamiseks. Autorid valisid ekvivalentse tõlke- ja asendusstrateegia ning metalingvaalse kommentaari:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
cera	wax	wax	письмо	kiri

Artjuškov ja Kaalep lihtsustavad allusiooni tähendust, leides lähima asendusvarianti. Nixon ja Riley püüavad ekvivalentselt tõlkides seletada fraasi tähendust: Nixon lisab sõnale juurde sulgudesse hilisemates näidenditekstides kasutusel oleva remarkteksti (*indicating the tablets* 'osutades tahvlitele'), Riley lisab kommentaari, seletades kasutatud allusiooni [Riley 1880: 257].

Tundemärki tähistav sõna *symbolus* (kr *σύμβολος*), milleks teksti järgi on sõduri pitsatijäljend, antakse edasi ekvivalentse ja seletava tõlkestrateegia abil:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
symbolus	token	token	отпечаток печать	tundemärk märk

Artjuškovi esimene versioon (*отпечаток* 'jäljend') seletab tundemärgiks valitud sümbolit, teine (*печать*) tähistab pitsatit.

Sõna *thesaurus* (kr *θησαυρός*, siin 'aare') loob näidendis sõnamängu: ori küsib peremehe käest, mida ta saab tema jaoks teha, peremees vastab kurtmist väljendava hüüatusega ld *eheu*, millega luuakse järgnevalt kordusel põhinev nali ning korduvalt mainitud hüüatust nimetab ori aareks. Selle vahendamise strateegiaks valivad Riley ja Kaalep ekvivalentse tõlke, Nixon ja Artjuškov asenduse:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
thesaurus	„ah me's“	treasure	добро	aare

Nixon modifitseerib originaalse nalja ehitust, lihtsustades seda ja asendades sõna *thesaurus* kurduvalt kasutatud hüüatusega. Artjuškov kasutab üldistavat sünonüümi *добро* ('kraam'), säilides originaalse nalja struktuuri.

Sõna *peristroma* (kr *περίστρομα* 'kate', 'vaip') abil loob Plautus võrdluse orjade armide ja vaibamustrite vahel. Selle tõlkimisel valivad Nixon ja Kaalep asendava analoogi, Riley ja Artjuškov võimalikult ekvivalentsed tõlkelahendused:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
peristromata	draperies	coverlets	покрывала	vaibad

Kõik tõlkeautorid jälgivad originaali grammatilist vormi: *peristromata* on kreeka keelest täpselt transkribeeritud mitmuse vorm (kr *περίστρομάτᾱ*).

Draperies tähistab dekoratiivset kangast üldisemalt. *Vaibad* on originaalile päris lähedane versioon, kuid *coverlets* ja *покрывала* on kõige ekvivalentsemad lahendused.

Sõna *culleus* (kr *κολέος*) tähistab nahast kotti vedeliku hoidmiseks. See antakse tõlgetes edasi ekvivalentse, seletava ja asendava tõlkestrateegia abil:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
culleus	leather bagful	leathern bag	mex	lähker

Kaalepi *lähker* on originaalile lähim, selles säilib nii materjali kui ka joogimahuti tähendus. Riley ja Nixon seletavad joogimahuti materjali lahti. Nixon asendab originaali üldise kotti tähistava sõnaga. Artjuškovi versioon nõuab kommentaari: kasutades *mexa* mitmuses (just nagu

originaaltekstis) ja lisades *-a* mitmuse lõpu modifitseerib autor vene keeles olemasolevat arhailist sõna *mexu*, mis tähistab vedeliku hoidmiseks mõeldud loomanahast kotti¹¹⁵. Artjuškovi *mexa* on asendustõlge.

Öökulli tähistava sõna *strix* (kr *στρίγξ*) abil luuakse võrdluse linnu ja kokkade oskuste vahel – nad maitsetavad oma roogi öökullidega, et ära söövitada külaliste sooled. Tõlkijad on selle sõna vahendamiseks valinud ekvivalentse tõlke, seletava tõlke ja asenduse strateegia ning metalingvaalse kommentaari:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
strix	screech-owl	vampyre owl	сова	nõiasool

Nixon ja Artjuškov on valinud ekvivalentse tõlke, kuid ilma kommentaarita antiikaegsete öökulliga seotud uskumuse kohta¹¹⁶ kaob nende tõlkevariantides võrdluse algne tähendus. Riley lisab arhailise omadussõna *vampyre*, säilides linnuga seotud uskumuse motiivi. Kaalep asendab originaali nõiasoolaga, asendades vampiiri nõiaga ning maitseaineid soolaga, niiviisi andes võrdluse modifitseeritud kujul edasi.

Riley lisab kommentaari, mis seletab väljendi ehk võrdluse tähendust ning toob tsitaadi antiikse usundi öökulli kohta. Peab märkima, et Riley võrdleb öökulli vampiirnahkhiirega [Riley 1880: 294] Nii Kaalepi ja Riley' variantides säilitatakse mütoloogiline kontekst.

Kirja tähistav laensõna *epistula* (kr *ἐπιστολή*) on laenatud paljudesse keeltesse. Tõlkelahendused on edasi antud ekvivalentse tõlkestrateegia ega varieeru:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
epistula	letter	letter	письмо	kiri

Upsujuurt tähistavas sõnas *helleborus* (kr *ἑλλέβορος*), mille all peeti silmas hullumeelsuse vastast taime. Selle edasiandmiseks valiti nii laensõnad kui ka kodusemad nimetused:

¹¹⁵ TCU: 102.

¹¹⁶ Öökulli peeti vampiiri moodi linnuks, mis toitus inimeste sooltest. [Willcock 1987: 126]

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
helleborus	hellebore	hellebore	черемица	upsujuur

Nixoni ja Riley' transkriptsioonist ei saa aimu taime hullumeelsuse raviga seotud funktsioonist ning selle alltekst¹¹⁷ on kaotatud. Kaalepi analoogtõlkest ilmneb, et tegu on mingi taimega, kuid selle antiikse ravimotiivi edasi ei anta. Artjuškov lisab kommentaari taime kohta, seletades, mida antiikajal selle ravitoime kohta usuti. Riley lisab samuti kommentaari taime ja allteksti kohta, kuid tema taime seletus (mis on täpsem kui Artjuškovil) ei lange kokku sõnastiku infoga. Täpsemalt nimetab Riley musta upsajuurt ravimtaimeks, ПСКД sõnastikus nimetatakse valget upsajuurt mõistuse kaotanud inimeste arstimiks¹¹⁸.

Sõnaga *lemniscus* (kr *λημνίσκος*) tähistatakse paela ning see antakse tõlgetes ekvivalentse tõlke ja asenduse strateegiate abil:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
lemniscus	ribbon	ribbon	повязка	pärg

Riley lisab kommentaari, seletades seda kui paelade ja pärja abil kokku pandud peakaunistust, mida kanti festivalide ajal [Riley 1880: 313].

Kaalepi *pärg* on tihedalt paelaga seotud: pärgi kaunistati paeltedega, kuid tegu on ikkagi asendusega. *Повязка* tähenduses 'peahe' asendab konkreetse tähenduse üldisema peakaunistuse motiiviga.

2.2.11. Hüüatused

Plautus ja teised mantlikomöödia autorid imiteerivad oma kaasaegset kõnekeelt, mida rikastasid kreekapäraseid hüüatused. Nagu ka teistes Plautuse näidendites, saab „Pseudoluses“ kasutatud hüüatusi eristada nendega väljendatavate emotsioonide põhjal¹¹⁹.

¹¹⁷ Ballio ja Simo ajavad lobajuttu sõduri orja üle nalja heites, mille peale sõduri ori soovitab neil võtta upsujuurt.

¹¹⁸ ПСКД: 599.

¹¹⁹ Hüüatustest, mida selles töös ei käsitleta, sest nad ei ole „Pseudoluses“ esindatud, vt lähemalt Duckworth 1952: 332.

Kaks imestust väljendavat hüüatust *babae* (kr βαβαι) ja *bombax* (kr βομβάξ) on tekstis kasutusel kooskõlas, seega neid ka analüüsitakse koos.

Babae antakse edasi vastavatele keeltele omaste imestust väljendavate hüüatustega ning kaotatakse etümoloogiline võõramaisus:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
babae!	la! la!	oh, wonderful!	ВИШЬ ТЫ КАК!	kas näed sa!

Bombax väljendab samuti imestust. Riley ja Artjuškov valivad sõna *bombax* arhailised vasted, imiteerides kreeka-ladina sõnalaenu, Nixon ja Artjuškov rakendavad ekvivalentse tähendusega, kuid väljajäetud võõramaisusega, Kaalep asendab laiema tähendusega tõlkevastega:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
bombax	la-de-da!	pooh! pooh!	ба-ба!	õuka!

Riley' kommentaar hüüatuse kohta ja selle tõlge on kooskõlas: tema järgi on *bombax* põlgust väljendav hüüatus [Riley 1880: 274] ning sõnal *pooh!* on samasugune väljendusfunktsioon. Kuid valib Riley erinevad tõlkevariandid, mis ei anna tervet mõeldud allteksti edasi.

Järgmiste hüüatuste *euge* (kr εὔγε) ja selle analoogi *eugepae* (kr εὔγεπαι¹²⁰) abil väljendatakse erinevaid emotsioone. Kõigepealt käsitleme esimese hüüatuse eri tõlkelahedusi.

Esimesel juhul väljendab hüüatus *euge* iroonilist kiitust. Nixon, Kaalep ja Artjuškov valivad ekvivalentse tõlkevaste:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
euge	oh, glorious!	<i>väljajätt</i>	ax!	oo!

¹²⁰ Selline hüüatus on sõnade *euge* ja *babai* süntees.

Järgmine sõna *euge* kasutus märgib rõõmu ja kiitust. Nixon ja Riley jälgivad originaali ja leiavad ekvivalentse tõkelahenduse, Artjuškov asendab originaalse sõna teistsuguse sõnaga:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
euge	grand!	excellent!	ГЛЯНЬ!	<i>väljajätt</i>

Vene asendus *глянь!* ('ennäe!') pärineb verbist *глядеть* ('näima') ning kutsub tähele panema. Samuti selle sõnaga kaasneb uhkust väljendav motiiv.

Viimasel juhul kasutatakse sõna *euge* kooskõlas eelmises juhtumis esindatud tähendusega ning sellele lisandub sõnamäng tegelase nimega Charinus. Nixon, Riley ja Kaalep valivad ekvivalentse tõlkestrateegia, kuid omaette on need erinevate alltoonidega:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
euge	bravo!	well done!	<i>väljajätt</i>	noh

Kaalepi versioon on lähim originaalile: hüüatust 'noh' kasutatakse tervituse alustamise puhul. tutvub „Pseudoluses“ ori Charinusega, kelle nimega luuakse kreekakeelne sõnamäng, mis on toleaegele publikule tuttav.

Nixoni *bravo* tugevdab kiitust, Riley' *well done* väljendab neutraalset kiitmist.

Hüüatus *eugepae* samuti väljendab kiitmist. Nixon ja Riley valivad ekvivalentset tõlget, Artjuškov asendavat analoogi:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
euge	marvellous!	bravissimo!	э-ге-ге!	<i>väljajätt</i>

Riley' versioonil on veel suurema kiitmise väljendamine kui hüüatusel *bravo*. Artjuškovi *э-ге-ге* tähistab uudishimu väljendamist.

Käsku väljendava kreekakeelse hüüatuse *apage* abil luuakse samuti sõnamäng¹²¹ tegelase nimega. Sellisel juhul leiab ainult Nixon ekvivalentse analoogi, ülejäänud autorid kasutavad asendust:

¹²¹ Varem on mainitud nime 'Harpax' pärinemist kreekakeelsest sõnast *ἄρπαξ* ('röövelik; röövel').

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
apage	avaunt!	get along!	прочь!	kao siit

Ainult Nixon täielikult säilitab võõrapärasuse ja annab sõna ja selle funktsiooni edasi. Ülejäänud autorid valisid sihtkeelele loomuliku väljendi.

2.2.12. Erinevad kreeka keelest laenatud sõnaliigid

Järgmisesse suurde *vocabula Graeca* gruppi kuuluvad igasugused sõnaliigid, mis on otseselt kreeka keelest laenatud või on moodustatud laenmorfeemide ja ladina morfeemide abil.

2.2.12.1. Tegusõnad

Tegusõnade gruppi kuuluvad kreeka ja ladina morfeemidest moodustatud hübriidsõnad.

Verb *harpagare* (kr *ἄρπάζω* + ladinakeelne lõpp *-are* 'röövima; haarama') moodustab väikese sõnagrupi, mille laentüve kasutas Plautus erineval moel: lõi tegelase nime 'Harpax' ja sellega seotud sõnamängud, mis on moodustatud verbi *harpagare* ja kreeka nimisõna *ἄρπαξ* ('röövel') abil. Samuti kasutas ta seda sõna tegelase nime ja sõnamängude kontekstist eraldi.

Asendusstrateegia abil edasi antud tõlkevasted on järgmised:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
harpagare	loot	plunder	грабь	krapsa

Sellel juhul kaotatakse verbi etümoloogiline võõramaisus, kuid säilitatakse imperatiiv. Selline kõneviis annab paremini edasi stseeni allteksti ja tooni.

Järgmine hübriidsõna *patrissare* (kr *πατριάζω* + ld *-ari/are*) tähistab isa jälgedes käimist. Tõlgete autorid ei leiutanud uut sõna, vaid kasutasid tähendust edasiandvat asendust:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
patrissare	he's his father son	son does take after the father	сын в отца пошел	poeg käib isa jälgedes

Filosoferimist tähistav verb *philosophare* (kr *φιλόσοφ-* + *Id -ari/are* 'jahuma') kasutatakse ülekantud tähenduses. Nixon ja Riley leiavad sama laentüvega tõlkevaste, Artjuškov ja Kaalep asendavad verbi nimisõnaga, säilitades põhimõtte:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
philosophari	philosophize	philosophize	φιλοσοφία	filosoofia

Tragöödiažanri naeruvääristav verb *ld paratragoedare* (kr *παρατραγωδ-* + *ld -are* 'väljenduma traagilisel v. uhkel moel') on kasutatud kommentaarina monoloogile, mis jälgendab tragöödia stiili ironia ja nalja loomise eesmärgil. Nixon, Riley ja Artjuškov valisid sama laentüve abil moodustatud sõnad, Kaalep annab mõte edasi, leides eesti keelele loomulikuma verbi:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
paratragoedare	tragedize	bluster like a tragedian	трагик	deklameerima

Artjuškovi kasutatud originaalmõttele sünonüümne väljend „see kelm on tõeline traagik“ muudab siiski algset mõtet, seega tegu on asendusega.

Verbi *drachmisso* (kr *δραχμή* ja *ld -issare* 'müüma drahmi eest') kasutatakse ülekantud tähenduses „väga odavalt müüma“. Riley ja Kaalep kasutavad laentõlkelahendust, Nixon ja Artjuškov adapteerivad algse tähenduse oma keeltele asenduse abil:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
drachmissare	one-bobbers	for a drachma a- piece	за двугривенный пошли	läksid drahmi eest

Nixon annab konteksti edasi, luues nende inimeste jaoks, kes „läksid drahmi eest“, eraldi sõna *boobie*, mis käib kooskõlas sõnaga *one-bobbers*. Artjuškov valib vene vanaaegse odava rahaühiku *двугривенный* (otseses tõlkes 'kaks grivnat').

Kelmusega seotud verb *contechnari* (ld *con-* + kr *-τέχνη-* + ld *-ari/are* 'riukaid sepitsema') antakse edasi asenduse abil:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
contechnari	up to art-work	play tricks	подстроил	kombineerib

Artjuškov valib kõnekeelset verbi tähendusega 'korraldama salaja midagi halba'. Sellel juhul üldistatakse riuka motiivi – see muutub kellegi jaoks üldiselt ebameeldivaks teoks. Kaalep annab originaalidee edasi, asendades riuka korraldamise motiivi improvisatsiooniga.

2.2.12.2. Omadussõnad

Omadussõnade gruppi kuuluvad kreeka keelest laenatud ja ladina keele morfoloogiale adapteeritud sõnad.

Esimest ladinakeelset omadussõna *phoeniceus* (kr *φοῖνιζ* 'datlipalmi puu; foiniiklane; purpurvärv' ja ladina lõpp *-eus*) mainiti prostituudi nimega 'Phoenicium' sõnamängu kontekstis. Laentüvi *φοινίκ-* on juba analüüsitud keeltes adapteeritud, seega kasutasid autorid selgitavat tõlkelahendust ning ka metalingvaalset kommentaari:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
phoeniceus	Phoenician purple	Phoenician	феникийская	Foiniikia purpur

Nixon ja Kaalepi versioonidest saab sõnamängust ja mitmetähenduslikkust aimu. Riley lisab kommentaari sõna mitmetähenduslikkuse kohta Plautuse naljas. Artjuškov üldistab värvi motiivi, andes osa sõnamängust edasi – nime 'Феникия' ja sõna „феникийская“ ühise laentüve kõlamängu.

Kõnet täiendava omadussõna *dapsilis* (kr *δαψιλής* 'helde') kontekst on raskendatud sünonüümse verbi *largior* ('heldelt andma, rikkalikult kinkima') samas lauses kasutamisega. Fraasi täpne tõlge oleks *rikkalikult kinkisid heldeid kõnesid*. Autorite tõlkelahendused on siin järgmised:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
dapsilis	royally	väljajätt	щедр	heldelt

Nixon asendab sõnaliigi ja kasutab sõna 'helde' sünonüümi 'kuninglikult'. Artjuškov küll kasutab ekvivalentset tõlget sõnale *dapsilis*, kuid annab väga üldiselt lause mõtet edasi.

Hoiakut täiendav omadussõna *basilicus* (kr βασιλικός 'kuninglik') vahendatakse asenduse ja ekvivalentse tõlkelahenduse abil:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
basilicus	regality	like a man of rank	царская	kui kuningas seisab

Artjuškov kasutab originaalile lähimat analoogi – omadussõna 'kuninglik'. Kaalep asendab sõnaliigi, kuid säilitab konteksti tähenduse. Nixon'i versioonist saab aimu millestki üldiselt kuninglikust. Riley üldistab kuninglikkust mingisuguse kõrgema soo/staatusega.

Ülekantud tähenduses kasutatud ladina omadussõna *graphicus* (kr γραφικός, siin 'oskuslik') vahendatakse asenduse ja ekvivalentse tõlkestrateegia abil:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
graphicus	marvel	clever	ловкий	kunstimees

Nixon annab põhimõtet edasi ning asendab omadussõna nimisõnaga 'ime'. Riley ja Artjukov kasutavad sünonüüme, Kaalep aga kasutab siin hoopis liitsõna 'kunstimees', mis tähistab kunsttükke ja salakunste oskavat inimest.

Teine kõnet täiendava omadussõna *morologus* (kr μωρολόγος) antakse edasi ekvivalentse tõlkelahendustega:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
morologus	driveling	silly	ловкий	totrus

2.2.12.3. Määrsõnad

Määrsõnade gruppi kuuluvad kaks määrsõna, millest üks oli analüüsitud laentüve *συκοφαντ-* abil moodustatud sõnade osas (lk 57) .

Teine ladina määrsõna *prōthymē* (kr *προθύμως* 'nauditavalt') on kõigepealt asendatud nimisõna eessõnaliste väljendite ja kesksõnalise väljendiga ning sünonüümsete analoogidega:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
prōthymē	in felicity	in jollity	в веселье	lusti lüües

Naudingumotiiv on asendatud rõõmu (*in felicity*) ja lustiga (*in jollity*, в веселье 'lusti lüües', lusti lüües).

2.2.13. Gretsismid

Kunstipärase leksika gruppi kuuluvad Plautusel ka kreeka kirjaga kirjutatud sõnad, mille esinemine laval oli ilmselge toleaeegsele publikule.

Esimese kreeka sõnaga *δύναμις* ('vahendit') kasutatakse sõnamängus, mille aluseks on prostituudi väljamõeldud nimi ja tema töösuund¹²². Nixon annab sõna võõramaisuse edasi, kasutades analoogi prantsuse keelest ning säilitades algupärase mõtte. Ülejäänud autorid jätaavad sõna välja:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
δύναμις	beaucoup	<i>väljajätt</i>	<i>väljajätt</i>	<i>väljajätt</i>

Hüüatus *ὦ Ζεῦ* ('Oh, Zeus') kasutatakse tekstis ironilises toonis ning antakse olemasoleva keeltes jumala nimetuse, asenduse ja laentõlke abil edasi:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
ὦ Ζεῦ	Mon dieu!	O Zeus, Zeus!	O Зевс!	O Zev

¹²² Vt prostituudi Xystilis nime tõlgendust, lk 21.

Nixon jälgib oma prantsuse sõnade kasutamise stiili. Kaalep jälgib originaalteksti strateegiat.

Kolm järgmist juhtumist on esitatud samas dialoogis. Saab eeldada, et Nixon kasutab prantsuskeelset analoogi (ekvivalentset tõlget). Riley asendab inglise keeles tavalise vastega, Artjuškov ja Kaalep järgivad originaalteksti strateegiat ehk vahendavad fraasid laentõlke abil. Samuti lisandub Artjuškovil siin selgitav strateegia:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
Ναὶ γάρ	C'est vrai	Yea, verily	Ναὶ γάρ (да)	Ναὶ γάρ
Καὶ τοῦτο ναὶ γάρ	C'est vrai aussi	Yea, verily and indeed	Καὶ τοῦτο ναὶ γάρ (и это да)	Καὶ tûto ναὶ
Καὶ τοῦτο ναὶ, καὶ τοῦτο ναὶ	Vrai aussi, vrai aussi!	Yea, verily	Καὶ τοῦτο ναὶ γάρ (и это да).	Καὶ tûto ναὶ

Peategelasest noormees nimetab oma orja leiutajaks ehk kr *εὐρήτης*. Nixon annab sõna edasi ekvivalentse prantsuskeelse tõlkega edasi ('ressurslik inimene'), Riley'il ja Artjuškovil ('leiutaja') on lahenduseks kodusem keelevaste, Kaalep järgib originaali, valides laentõlkestrateegia:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
εὐρήτης	homme de ressource	contriver	изобретатель	heuretēs

Sõnamänguna kasutatud nimega 'Charinus' koos esinenud kreekakeelne väljend *χάριν τούτω ποιοῦ* ('tänan teda') antakse edasi eelmisega sarnaste vahendusstrateegiatega abil:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
χάριν τούτω ποιοῦ	pas de charite de Charin	I return him thanks	спасибо за Харина	Chárin tûtō poiō

Nixon asendab tähenduse tõlkega 'pole heategevust Charinuse jaoks'. Riley' ja Artjuškovi tõlged on väga lähedased nii teineteisele kui ka algupärasele tähendusele.

Riley lisab ka kommentaari fraasi võõrapärasuse, silmas peetud sõnamängu ja tähenduse kohta [Riley 1880: 280].

„Pseudoluse“ tekstis tihti esineva kreeka laentüve ἄρπαγ- (sõnast kr ἄρπαξ siin 'rööv') abil moodustatud sõna kasutatakse ka tegelase nimega sõnamängus – Harpax – ἄρπαξ. Nixon leiab originaaltähenduse edasiandmiseks sünonüümse sõna. Artjuškov asendab originaalsõna ning loob oma sõna- ja tähendusmängu. Riley jätab sõnamängu tõlkimata, Kaalep jätab sõna välja:

Originaaltekst	Nixon	Riley	Artjuškov	Kaalep
ἄρπαξ	harpyacts	real Harpax	крюк	<i>väljajätt</i>

Uusmoodustis *Harpyacts* ('harpüiategu') kannab siin samuti rööviga seotud konnotatsiooni ja annab ühtlasi edasi sõnamängu.

Artjuškovi sõnamäng koosneb sõnast *багор* ('suur haak', *крюк* on tavaline haak) ja tema abil moodustatud sõnadest. Ülekantud tähenduses käib see siin inimese võimaliku haaramise kohta ning annab sõnamängu sisu edasi.

2.2.14. Fraseologismid

Viimasesse kreekapärase leksika gruppi kuuluvad idiomaatilised väljendid, mille kreeka päritolu on ära märgitud peatükis 1.1, lk 31.

Esimene noormehe armukannatuste kirjeldamiseks kasutatud väljend on järgmine – *dulce amarumque nunc misces mihi* ('nüüd segad mulle magusat mõrkjaga'). Tõlkijad annavad väljendi tähenduse edasi, kuid ei säilita selle võõrapärasust, sest sarnased väljendid on juba keeltes olemas:

Nixon: *the mixture of sweet and bitter you serve me now.*

Riley: *sweet and bitter are you now mingling together for me.*

Artjuškov: *в одно мешай мне сладость с горечью* ('sega mulle magusat mõrkjaga koos').

Kaalep: *koos annad mulle magusat mõrkjaga.*

Väljendit *Id non pluris refert quam si imbrem in cribrum geras* ('vihma sõelaga püüdma') edasiandmisel vahendatakse samasuguse muudatusega ilma võõrapärasust säilitamata:

Nixon: *pouring a shower into a sieve.*

Riley: *pour water in a sieve.*

Artjuškov: *слезы лить - что воду решетом носить* 'nutta – sõelaga vett kanda'.

Kaalep: *vihma püüdma sõelaga.*

Vihma/vee motiivid vahelduvad nii nagu kreeka-ladina analoogides, nõnda ka tõlgetes.

Fraasiga *Id supercilium salit* 'kulm tõmbleb' väljendatakse head ennet. Sellisel juhul kasutavad Nixon, Riley ja Artjuškov laentõlget, tuues sihtkeelde uue kasutuse, kuid Kaalep valib eestikeelse ekvivalendi: peopesa sügelemine on samuti enne.

Nixon: *the twitching of my eyebrow.*

Riley: *my eyebrow twitches.*

Artjuškov: *бровь недаром дергаем* 'ilmaaegu tõmbleb kulm'.

Kaalep: *sügeleb pihk mul.*

Nii nagu kreeka ja ladina versioonides esineb kas tõmblemise (Nixon, Riley, Artjuškov) või sügamise (Kaalep) motiiv, antakse ka tõlgetes see element edasi.

Asendusstrateegia abil vahendatakse ka väljend *in oculum utrumvis conquiescito* (täpses tõlkes: 'mõlema silma peal magama'):

Nixon: *rest easy and sleep on either eye.*

Riley: *go to sleep with either eye.*

Artjuškov: *на оба глаза спи себе* 'maga mõlema silma peal'.

Kaalep: *rahuga kõrva looja lasta.*

Kaalep asendab silma kõrva, parafraseerides Plautuse stiili jäljendades eestikeelset väljendit 'silma looja laskma'.

Ladina väljendil *lupos apud over linquere* 'jätma hunti lambalauta' on universaalne ja kergesti arusaadav mõte ('hunt lambanahas' on levinud väljend paljudes keeltes).

Nixon: *leave wolves in charge of sheep.*

Riley: *leave wolves among sheep.*

Artjuškov: *волк в овчарне много лучше* 'hunt on lambalaudas palju parem'.

Kaalep: *jätta huntki lambalauta.*

Hundi ja lammaste motiiv ehk idee sellest, kuidas valvuriks jäetakse see, kes on valvatavale kõige ohtlikum, on kõikides tõlkeversioonides säilinud.

3. Kokkuvõte

Käesoleva magistritöö eesmärk oli analüüsida kreeka elementide edasiandmist Plautuse „Pseudoluse“ inglise, eesti ja vene tõlgetes.

Uurimuse tulemusel selgus, et tõlkijad on edukalt ja mitmekesiselt vahendanud „Pseudoluses“ kasutatud kreeka elemente, rakendades erinevaid meetodeid: loomulike vastete leidmine sihtkeelest, laentõlkevastete kasutamine, võõraste ilmingute (vanakreeka ja Rooma olmeliste ja kultuuriliste nähtuste) kommenteerimine, kodusemate vastetega võõrapäraste elementide asendamine ja/või väljajätmine.

Kreeka laentüvede abil moodustatud nimede tõlkimine sihtkeeltesse oli võimatu, seega oli laentõlkestrateegia ainus analüüsitud tõlgetes kasutatud nimede edasiandmise viis. Ainus tõlkeversioon, milles tasus erineva tähestiku tõttu analüüsida eraldi isikunimesid, oli venekeelne tõlge. Selle materjali uurimisel selgus, et kreeka- ja ladinakeelsete sõnade adapteerimistraditsioon vene keelde on ebajärjepidev ning sidusat ja püsivat strateegiat ei ole siiani veel välja töötatud.

Plautuse keelekasutusele ja poetikale omane gretsismide põimimine ladina keelde väljenduski esmajoonel tegelaste nimeloomes ja nende alusel sõnamängude moodustamises. Selline osa jäi analüüsitud tõlgetes kas täielikult edasiandmata või asendati mõne teiste keelelise vahendiga (kõlamängu loomine, tähendusliku seose või iroonia kasutamine, ülekantud tähendusega sõnamängude kasutamine jne).

Mõnede leksikaalsete elementide (nt toponüümide, teatrileksika, mõnede ametinimetuste ja muude sõnade) edasiandmise tegid teatud mõttes lihtsamaks uuritud tõlgete sihtkeeltesse juba ammu laenatud ja omaks võetud võõrsõnad.

Vahel kasutasid tõlgete autorid arhailisi ja võõrkeelseid (sihtkultuurile lähemate keelte) elemente, jälgides kreeka-ladina sõnalaenamistraditsiooni. Näiteks pöördusid Riley, Artjuškov ja Kaalep arhailiste keeleanalooogide poole, Nixon kasutas konteksti võõrapärasuse edasiandmiseks prantsuskeelseid ning ka arhailisi sõnu.

Hübriidsõnade edasiandmisel oli suuremal määral kasutatud asendusstrateegiat, kuid samas säilitati kontekst.

Värsivormis ja proosavormis tõlkimisega seotud küsimused ei olnud küll käesoleva töö keskpunktis, siiski saab teha üldise sissevaate kokkuvõtte järgmiselt: tõlkeks valitud vorm ei mõjutanud keeleelementide edasiandmist. Värsstõlgete autorid said mõne leksikaalse ühiku tõlkimise ja edasiandmisega edukamalt hakkama kui proosatõlgete autorid.

Iga magistritöös vaadeldud tõlketekst on mitmekesine, oma huvitavate lahenduste ja leidlikkusega, neid ei saa paremuse seisukohalt üksteisega võrrelda ega anda täpsemat hinnangut, milline tõlkeversioon oli õnnestunud või edukam.

Kuna Kaalepi „Pseudoluse“ tõlge on ainus Plautuse komöödia eestindus, saab tema teiste komöödiade sedalaadi analüüsiks, nagu käesolevas magistritöös on teostatud, arvesse võtta samade tõlkijate inglisis- ja venekeelseid tõlkeid (just hilisema Plautuse loominguperioodi tekstide vahendusi) ning sinna juurde luua eestikeelse baasi kas või valitud leksika tõlkimise kaudu.

Kasutatud kirjandus

I

- Lindsay, Wallace Martin (1953) *T. Macci Plavti Comoediae*. Tomvs II. Scriptorum classicorum Bibliotheca Oxoniensis. Oxonii: E Typographeo Clarendoniano. 272-340.
- Плавт, Тит Макций (1997) *Комедии*. Перевод с латинского А. Артюшкова. Т. 2. Москва: „Терра“.
- Kaaler, Ain (1927) *Pseudolus*. (Rooma kirjanduse antoloogia). Tallinn.
- Nixon, Paul (1980) *Plautus*, with an English translation by Paul Nixon. In 5 volumes. Vol. IV // The Loeb Classical Library. Plautus IV. Harvard University Press, London. 144-285.
- Riley, Thomas Henry (1880) *The Comedies of Plautus*, literally translated into English prose, with notes. In two volumes. Vol. I. London. 253-317.

II

- Auden, Wystan H. (1896) *The Pseudolus of Plautus*. Edited with Introduction and Notes. Cambridge University Press.
- Bearé, William (1968) *The Roman Stage. A Short History of Latin Drama in the Time of the Republic*. 3rd Ed. London.
- Cooper, Frederic Taber (1895) *Word Formation in The Roman Sermo Plebeius: An Historical Study of The Development of Vocabulary in Vulgar and Late Latin, With Special Reference To The Romance Languages*. New York, 323-29.
- Duckworth, George Eckel (1952) *The Nature of Roman Comedy: A Study in Popular Entertainment*. 2nd ed. University of Oklahoma Press.
- Harsh, Philip Whaley (1955) „The Intriguing Slave in Greek Comedy“ – *Transactions and proceedings of the American Philological Association*. Vol. 86, 35-142.
- Hough, John N. (1934) „The Use of Greek Words by Plautus“ – *The American Journal of Philology*. Vol. 55, No. 4. The Johns Hopkins University, 346-364.
- Hunter, Richard L. (1985) *The New Comedy of Greece and Rome*. Cambridge University Press.
- Fraenkel, Eduard (2007) *Plautine Elements in Plautus*. Trans. by Tomas Drevikovsky and Frances Muecke. Oxford University Press.
- Johnson, Marquerite; Ryan, Terry (2008) *Sexuality in Greek and Roman Society and Literature: A Sourcebook*. London: Routledge.
- Franco, George Fredric (1994) “The Use of Poenus and Carthaginiensis in Early Latin Literature“ – *Classical Philology*, Vol. 4, No. 2. 153-158.

- Legrand, Philippe Ernest (1917) *The New Greek Comedy. Κωμωδία νέα*. Trans. by James Loeb. London, New York.
- Lowe, J. C. B. (1985) „The Cook Scene of Plautus’ Pseudolus“ – *The Classical Quarterly, New Series*, Vol. 35, No. 2. 411-416
- Любкер, Ф. (2007) *Реальный словарь классических древностей*. М.: Директмедиа Паблишинг.
- Mendelsohn, Charles Jastrow (1907) *Studies in the Word-play in Plautus*.
- Moore, Timothy J. (2012) *Roman Theatre*. Cambridge University Press.
- Morris, Edward Permelee (1895) *The Pseudolus of Plautus*, with Notes and Introduction by E. P. Morris. 2nd Ed. Boston: Allyn and Bacon.
- Nicolson, Frank W. (1893) „The Use of HERCLE (Mehercle), EDEPOL (Pol), ESCATOR (Mecastor) by Plautus and Terence“ – *Harvard Studies in Classical Philology*, Vol. 4. Department of the Classics, Harvard University, 99-103.
- Schmidt, Carl (1902) „Die Griechischen Personennamen bei Plautus II“ – *Hermes*, 37. Bd., H. 3, 353-390.
- Schneider, Ioannes (1878) *De proverbiis Plautinis Terentianisque*. Berolini.
- Szemerényi, Oswald (1975) „The Origins of Roman Drama and Greek Tragedy“ – *Hermes*, 103. Bd., H. 3, 300-332.
- Veisbergs, Andrejs (1997), „The Contextual Use of Idioms, Wordplay, and Translation“, *Traductio. Essays on Punning and Translation*, ed. D. Delabastita. Manchester: St. Jerome Publishing, 153-174.
- Tuchhaendler, Nathan Ionas (1876) *De Vocabulis Graecis in Linguam Latinam Translatis*. Berolini.

Summary

In this master thesis titled „The Translation of the Greek Elements of *Pseudolus* of Plautus“ the analysis of the translation of the Greek elements in four translations (two English, Estonian and Russian) done by Nixon, Riley, Artjushkov and Kaalep was carried out. The aim was to observe the types of translational strategies the authors have used to interpret the original text. For the theoretic part for translational strategies the classification by Andrejs Veisberg [Veisbergs 1997] was chosen as a basis.

The material for this research was the original play *Pseudolus* by Plautus in the Lindsay version [Lindsay 1953], two English translations by Paul Nixon and Thomas Henry Riley [Nixon 1980, Riley 1880], Estonian translation by Kaalep [Kaalep 1927] and Russian translation by Artjushkov [Artjuškov 1997]. For diverse analysis the two translations written in the verse form (Artjushkov, Kaalep) and two prosaic texts were analysed. The comments were observed from works of Malcolm Willcock [Willcock 1987], Wystan Auden [Auden 1896] and Edward Morris [Morris 1895].

For this analysis qualitative and quantitative methods were used. The quantitative part of research consisted of finding the Greek elements of the play: words, names, phrases, and phraseologisms based on researched material. Also, the data was classified according to lexical themes. Because the Greek stock characters were one of the most important elements in the plays of Plautus, their background and the reflection in *Pseudolus* were also researched. For this analysis was used the monograph of Philippe Legrand in the English translation by James Loeb [Legrand 1917] that covered different aspects of the Greek New Comedy. Not all described characters of New Comedy were presented in *Pseudolus*. Therefore, the list of researched characters was shortened. In this list the characters were described according to their importance in the play. The less often reflected characters were mentioned.

Apart from finding, the translations of the Greek elements of *Pseudolus* by mentioned authors were collected, sorted, translated if needed and formed into database. Also, the translation strategies were added to the collected material for a better understanding.

The quantitative part of research consisted of description of data and comparison of the material of the authors. The conveyed analysis showed that the text form did not influence the transmission of the lexical elements.

The results showed that in Russian language there was no permanent and stable tradition of the adaptation of the Greek and Latin words. Also, it was found that some lexical elements were already adapted to the languages, so their translation was easy to conduct. Some lexical and linguistical elements were hard to convey because of their ambiguity, the word-plays related to them, the original double meanings etc. Some authors used archaic and foreign lexical elements to follow the ambiguity of the text of Plautus.

Though this research was not concerned by the analysis of differences of translations in prosaic form and in verse, it was observed that the form did not influence the successful translation of the analysed forms: both verse translations and prose translations demonstrated interesting and resourceful solutions.

The thesis consists of the following parts: abbreviations; introduction and the subchapter *Roman Comedy*; 1st chapter – *The analysis of the characters of Pseudolus of Plautus*, 1st subchapter *The linguistic use of the Greek elements of the characters of Pseudolus of Plautus*; 2nd chapter *The analysis of translations*, 1st subchapter *The translation of the Greek names of the characters in analysed translations*, 2nd subchapter *The translation of the Greek vocabulary of the characters in analysed translations*.

Lisa 1: Kreeka elementide tõlked

rida	Nimed	Nixon	Tõlkestrateegia	Riley	Tõlkestrateegia
	Pseudolus (ψευδό- ja -δόλος)	Pseudolus	laentõlge	Pseudolus	laentõlge
	Calidorus (Καλίδωρος)	Calidorus	laentõlge	Calidorus	laentõlge
	Ballio (βαλλιον)	Ballio	laentõlge	Ballio	laentõlge
	Simo (Σίμων)	Simo	laentõlge	Simo	laentõlge
	Callipho (Καλλιφῶ)	Callipho	laentõlge	Callipho	laentõlge
	Harpax (ἄρπαξ)	Harpax	laentõlge	Harpax	laentõlge
	Charinus (Χαρίνος)	Charinus	laentõlge	Charinus	laentõlge
	Simia (Σιμμία/Σιμμία)	Simia	laentõlge	Simmia	laentõlge
	Phoenicium (Φοινίκιον)	Phoenicium	laentõlge		väljajätt
188	Hedylidium (Ἡδύλιον)	Hedytium	laentõlge	Hedylidium	laentõlge
196	Aeschrodora (αἰσχρῶνη + δῶρᾶ)	Aeschrodora	laentõlge	Æschrodora	laentõlge
210	Xytilis (ξύστος + -ilis)	Xystilis	laentõlge	Xystilis	laentõlge
659	Chrysis, Chrýsidis	Chrysis	laentõlge	Chrysis	laentõlge
757	Aeschinus	Aeschinus	laentõlge	Aeschinus	laentõlge
987	Polymachaeroplages (πολύς + μάχαιρα + πληγή + -ίδης)	Polymachaeroplages	laentõlge	Polymachaeroplages	laentõlge, metalingv aalne kommentaar
1116	Syrus	Syrus	laentõlge	Syrus	laentõlge

rida	Nimed	Artjuškov	Tõlkestrateegia	Kaalep	Tõlkestrateegia
	Pseudolus (ψευδό- ja -δόλος)	Псевдол	laentõlge	Pseusolus	laentõlge
	Calidorus (Καλίδωρος)	Калидор	laentõlge	Calidorus	laentõlge
	Ballio (βαλλιον)	Баллион	laentõlge	Ballio	laentõlge

	Simo (Σίμων)	Симон	laentõlge	Simo	laentõlge
	Callipho (Καλλιφῶ)	Καλλιφῶν	laentõlge	Callipho	laentõlge
	Harpaχ (ἄρπαξ)	Γαρπαγ	laentõlge	Harpaχ	laentõlge
	Charinus (Χαρίνος)	Χарин	laentõlge	Charinus	laentõlge
	Simia (Σιμμία/Σιμμία)	Симия	laentõlge	Simia	laentõlge
	Phoenicium (Φοινίκιον)	Феникия	laentõlge	Phoenicium	laentõlge
	Hedylium (Ηδύλιον)	Гедилия	laentõlge	Hedylium	laentõlge
	Aeschrodora (αισχῶνη + δῶρᾶ)	Ἐσχροδора	laentõlge	Aeschrodora	laentõlge
	Xytilis (ξύστος + ilis)	Κσιστιλιδα	laentõlge	Xytilis	laentõlge
	Chrysis, ChrΎsidis	Χρисиδα	laentõlge	Chrysis	laentõlge
	Aeschinus	Ἐσхин	laentõlge	Aeschinus	laentõlge
	Polymachaeroplages (πολύς + μάχαιρα + πληγή + -ίδης)	Πολιμαχεροπ лагид	laentõlge	Polymachae roplages	laentõlge
	Syrus	Сир	laentõlge	Surus	laentõlge

Rida	Toponüümid	Nixon	Tõlkestrateegia	Riley	Tõlkestrateegia
51, 346, 616, 1090, 1152, 1162, 1209	Macedonius (Μακεδόνιος)	Macedonian(omadussõna)	ekvivalentne tõlge	Macedonian (omadussõna); Macedonia	ekvivalentne tõlge; asendus
1041	Macedoniensis (Μακεδόνιος)	Macedonian (demonüüm ehk nimisõna)	asendus	Macedonian (omadussõna)	ekvivalentne tõlge
145	Alexandrina (Ἀλεξανδρίνη)	Alexandria (omadussõna)	ekvivalentne tõlge	Alexandrian (omadussõna)	ekvivalentne tõlge
202; 416	(<i>iuventutem Atticam</i>) Attica (Ἀττική)	Athenians;	asendus	Attica	ekvivalentne tõlge

	(<i>Athenis Atticis</i>) Attica	Attic	ekvivalentne tõlge		ekvivalent ne tõlge
270; 416	(<i>serve pessume Athenis</i>) Athena (Ἀθῆναι); Athenis (<i>Atticis</i>)	Athens	ekvivalentne tõlge	Athens	ekvivalent ne tõlge
480	Delphi (Δελφοί)	Delphi	ekvivalentne tõlge	Delphi	ekvivalent ne tõlge
730	Carystus (Κάρυστος)	Carystus	ekvivalentne tõlge	Carystus	ekvivalent ne tõlge, metalingv aalne kommenta ar
995	Sicyon (Σικυών)	Sicyon	ekvivalentne tõlge	Sicyon	ekvivalent ne tõlge, metalingv aalne kommenta ar

Rida	Toponüümid	Artjuškov	Tõlkestratee gia	Kaalep	Tõlkestra teegia
51; 346; 616; 1090; 1152; 1162; 1209	Macedonius (Μακεδόνιος)	македонский; Македония	ekvivalentne tõlge; asendus	Makedoonia ; makedoonla ne	asendus
1041	Macedoniensis (Μακεδόνιος)	македонец	asendus	makedoonla ne	asendus
145	Alexandrina (Ἀλεξανδρίνη)	александрийс кие	ekvivalentne tõlge	Aleksandria	asendus
202	(<i>iuventutem Atticam</i>) Attica (Ἀττική)	Аттика	ekvivalentne tõlge	Atika	asendus
270; 416	(<i>serve pessume Athenis</i>) Athena (Ἀθῆναι); Athenis (<i>Atticis</i>)	город; Афины	asendus; ekvivalentne tõlge	Ateena	ekvivalent ne tõlge
480	Delphi (Δελφοί)	Дельфы	ekvivalentne tõlge, metalingvaal	Delfi	ekvivalent ne tõlge

			ne kommentaar		
730	Carystus (Κάρυστος)	Карист	ekvivalentne tõlge, metalingvaalne kommentaar	Carystost	laentõlge
995; 1098; 1174	Sicyon (Σικυών)	Сикион	ekvivalentne tõlge	Sicyon	ekvivalentne tõlge

Rida	Mütoloogia	Nixon	Tõlkestrateegia	Riley	Tõlkestrateegia
25	Sibylla (Σίβυλλα)	Sibylla	laentõlge	Sibyl	laentõlge, metalingvaalne kommentaar
193	Iason/Iasion (Ίάσων/Iasion)	Jason	laentõlge	Iasion	laentõlge, metalingvaalne kommentaar
199	Dirce (Δίρκη)	Dirce	laentõlge	Dirce	laentõlge, metalingvaalne kommentaar
869	Medea (Μήδεια)	Medea	laentõlge	Medea	laentõlge, metalingvaalne kommentaar
869	Pelias (Πελίας)	Pelias	laentõlge	Pelias	laentõlge, metalingvaalne kommentaar

Rida	Mütoloogia	Artjuškov	Tõlkestrateegia	Kaalep	Tõlkestrateegia
25	Sibylla (Σίβυλλα)	Сивилла	laentõlge, metalingvaalne kommentaar	Sibylla	laentõlge
193	Iason/Iasion (Ίάσων/Iasion)	Ясон	laentõlge, metalingvaalne	Jason	laentõlge

			ne kommentaär		
199	Dirce (Δίρκη)	Дирка	laentõlge, metalingvaal ne kommentaär	Dirke	laentõlge
869	Medea (Μήδεια)	Медея	laentõlge, metalingvaal ne kommentaär	Medea	laentõlge
869	Pelias (Πελίας)	Пелий	laentõlge, metalingvaal ne kommentaär	Pelias	laentõlge

Rida	Sõjandusleksika	Nixon	Tõlkestrateegia	Riley	Tõlkestrateegia
550	machina (μηχανή)	guns	asendus	plan	ekvivalentne tõlge
593; 1181	machaera (μάχαιρα)	sword; blade	ekvivalentne tõlge	sword	ekvivalentne tõlge
603; 918	stratioticus (στρατιωτικός)	armiferous; army (omadussõna)	ekvivalentne tõlge	military (omadussõna)	ekvivalentne tõlge
1051	triumphus (θρίαμβος)	victory	ekvivalentne tõlge	triumphal	ekvivalentne tõlge

Rida	Sõjandusleksika	Artjuškov	Tõlkestrateegia	Kaalep	Tõlkestrateegia
550	machina (μηχανή)	решение	ekvivalentne tõlge	asjad	asendus
593; 1181	machaera (μάχαιρα)	меч	ekvivalentne tõlge	mõõk	ekvivalentne tõlge
603; 918	stratioticus (στρατιωτικός)	посланец от война	ekvivalentne tõlge	strateegiasa adik; sõjaväelane	asendus; ekvivalentne tõlge
1051	triumphus (θρίαμβος)	триумфаторы	asendus	triumfi-rong	asendus

Rida	Rahaühikud	Nixon	Tõlkestrateegia	Riley	Tõlkestrateegia
51	mina (μνᾶ)	pounds	ekvivalentne tõlge	minæ	laentõlge
86	drachuma (δραχμή)	shilling	ekvivalentne tõlge	drachma	laentõlge

688	aurichalcum (ὀρείχαλκος)	it's worth its weight in gold	ekvivalentne tõlge	its weight in double- distilled gold	ekvivalent ne tõlge
------------	-----------------------------	----------------------------------	-----------------------	---	------------------------

Rida	Rahaühikud	Artjuškov	Tõlkestrateegia	Kaalep	Tõlkestrateegia
51	mina (μνᾶ)	мин	laentõlge	miin	laentõlge
86	drachuma (δραχμή)	драхма	laentõlge	drahm	laentõlge
688	aurichalcum (ὀρείχαλκος)	дороже золота	ekvivalentne tõlge	kulda väärt	ekvivalent ne tõlge

Rida	Joomaleksika	Nixon	Tõlkestrateegia	Riley	Tõlkestrateegia
1282	crapula (κραπάλη)	intoxication	ekvivalentne tõlge	surfeit	asendus
741	murrinus (μυρρίνης)	myrrh syrup	laentõlge	wine of myrrh	laentõlge
1263	propinare (προπίνω)	give a drink	ekvivalentne tõlge	plead in the goblet	ekvivalent ne tõlge
742	pantopolium (παντᾶ- ja -πόλιον)	Bon-Marche	asendus	liquor-shop	ekvivalent ne tõlge

Rida	Joomaleksika	Artjuškov	Tõlkestrateegia	Kaalep	Tõlkestrateegia
1282	crapula (κραπάλη)		<i>väljajätt</i>	Jupaksis	ekvivalent ne tõlge
741	murrinus (μυρρίνης)	мёд	asendus	mürri	laentõlge
1263	propinare (προπίνω)	даёт чашу	ekvivalentne tõlge		<i>väljajätt</i>
742	pantopolium (παντᾶ- ja -πόλιον)	лавка бакалейная	asendus	maiustustep ood	asendus

Rida	Kulinaariaga seotud leksika	Nixon	Tõlkestrateegia	Riley	Tõlkestrateegia
815	blitum (βλίτον)	spinach	ekvivalent ne tõlge	spinach	ekvivalent ne tõlge
814	coriandrum (κορίαννον)	coriander	ekvivalent ne tõlge	coriander	ekvivalent ne tõlge
957; 1051	cantharus (κάνθαρος)	tankard	ekvivalent ne tõlge	goblet; tankard	ekvivalent ne tõlge
957	cyathus (κύαθος)	ladle	ekvivalent ne tõlge	cup	ekvivalent ne tõlge
382	muraena (μύραινα)	lamprey	ekvivalent ne tõlge	lamprey	ekvivalent ne tõlge

Rida	Kulinaariaga seotud leksika	Artjuškov	Tõlkestrateegia	Kaalep	Tõlkestrateegia
815	blitum (βλίτον)	петрушка	asendus	spinat	ekvivalent ne tõlge

814	coriandrum (κορίαννον)	укроп	asendus	koriander	ekvivalent ne tõlge
957, 1051	cantharus (κάνθαρος)	кружка; пирюшка	ekvivalent ne tõlge; asendus	peeker; kõrts	ekvivalent ne tõlge; asendus
957	cyathus (κύαθος)	чашка	ekvivalent ne tõlge	kruus	ekvivalent ne tõlge
382	muraena (μύραινα)	рыба	asendus	angerjas	ekvivalent ne tõlge

Rida	Riided	Nixon	Tõlkestra teegia	Riley	Tõlkestra teegia
735; 1184	chlamys (χλαμύς)	military cloak; cloak	ekvivalent ne tõlge; asendus	scarf	asendus
735, 1187	petasus (πέτασος)	broad- brimmed hat travelling hat	ekvivalent ne tõlge; selgitav tõlge	broad- brimmed hat	ekvivalent ne tõlge
963	chlamydatus (χλαμύς)	military cloak	asendus	scarf	asendus

Rida	Riided	Artjuškov	Tõlkestra teegia	Kaalep	Tõlkestra teegia
735; 1184	chlamys (χλαμύς)	плащ; хламида	asendus; ekvivalent ne tõlge	sõdurirüü; munder	asendus
735, 1187	petasus (πέτασος)	шляпа	asendus	kaap	asendus
963	chlamydatus (χλαμύς)	в плаще	asendus	mundrimees	asendus

Rida	Tegelaskujusid kirjeldav leksika	Nixon	Tõlkestra teegia	Riley	Tõlkestra teegia
137	flagritriba (flagrum + τριβειν)	whip-waster	ekvivalent ne tõlge	whipping- post	asendus
255	inanilogista (inanis + λογιστες)	gabblespend er	ekvivalent ne tõlge	chatterer of nonsense	ekvivalent ne tõlge
287	danista (δανειστής)	moneylende r	ekvivalent ne tõlge	usurer	ekvivalent ne tõlge
401	poeta (ποιητής)	poet	ekvivalent ne tõlge	poet	ekvivalent ne tõlge
447	paedagogus (παιδαγωγός)	tutor	ekvivalent ne tõlge	tutor	ekvivalent ne tõlge
703	tyrannus (τύραννος)	Sire	asendus	sovereign lord	asendus
757	trapezita (τραπεζίτης)	banker	ekvivalent ne tõlge	banker	ekvivalent ne tõlge
485; 527	sycophantia (συκοφαντία)	swindling; stratagems;	ekvivalent ne tõlge	cajolery; stratagem	ekvivalent ne tõlge

		hocuspocus; tricks			
1204	sycophanta (συκοφάντης)	swindler	ekvivalent ne tõlge	wicked rogue	ekvivalent ne tõlge

Rida	Tegelaskujusid kirjeldav leksika	Artjuškov	Tõlkestra teegia	Kaalep	Tõlkestra teegia
137	flagritriba (flagrum + τριβειν)	от природы с побоями запросто вы	asendus	säärast sorti	asendus
255	inanilogista (inanis + λογιστες)	пустые речи	asendus	plära	asendus
287	danista (δανειστής)	процентщи к	ekvivalent ne tõlge	laenaja	ekvivalent ne tõlge
401	poeta (ποιητής)	поэт	ekvivalent ne tõlge	poet	ekvivalent ne tõlge
447	paedagogus (παιδαγωγός)	наставник	ekvivalent ne tõlge	õpetaja	ekvivalent ne tõlge
703	tyrannus (τύραννος)	царь и повелитель	asendus	valdjas	asendus
757	trapezita (τραπεζίτης)	меняла	ekvivalent ne tõlge	vahetuslaud	ekvivalent ne tõlge
485; 527	sycophantia (συκοφαντια)	уловка; подвохи	ekvivalent ne tõlge	huntsutöö; kelmused; kelmustükid	ekvivalent ne tõlge
1204	sycophanta (συκοφάντης)	жулик	ekvivalent ne tõlge	suli	ekvivalent ne tõlge

Rida	Muud sõnad	Nixon	Tõlkestra teegia	Riley	Tõlkestra teegia
36	cera (κηρός)	wax	ekvivalent ne tõlge	wax	ekvivalent ne tõlge, metalingv aalne kommenta ar
55; 57	symbolus (σύμβολος)	token	ekvivalent ne tõlge	token	ekvivalent ne tõlge
84	thesaurus (θησαυρός)	“ah me’s“	asendus”	treasure	ekvivalent ne tõlge
146	peristroma (περίστρομα)	draperies	ekvivalent ne tõlge	coverlets	ekvivalent ne tõlge
212	culleus (κολλέος)	leather bagful	asendus, seletav tõlge	leathern bag	seletav tõlge
670	epistula (ἐπιστολή)	letter	ekvivalent ne tõlge	letter	ekvivalent ne tõlge
820	strix (στρίγξ)	screech-owl	ekvivalent ne tõlge	vampire owl	seletav tõlge, metalingv

					aalne kommentaar
1185	helleborus (ἑλλέβορος)	hellebore	ekvivalentne tõlge	hellebore	ekvivalentne tõlge, metalingv aalne kommentaar
1211	sycophantiose (συκοφαντ-)	swindlering	ekvivalentne tõlge	roguishly	ekvivalentne tõlge
1265	lemniscus (λημνίσκος)	ribbon	ekvivalentne tõlge	ribbon	ekvivalentne tõlge

Rida	Muud sõnad	Artjuškov	Tõlkestra teegia	Kaalep	Tõlkestra teegia
36	cera (κηρός)	письмо	asendus	kiri	asendus
55; 57	symbolus (σύμβολος)	отпечаток; печать	seletav tõlge	tundemärk; märk	ekvivalentne tõlge
84	thesaurus (θησαυρός)	добро	asendus	aare	ekvivalentne tõlge
146	peristroma (περίστρωμα)	покрывала	ekvivalentne tõlge	vaipad	ekvivalentne tõlge
212	culleus (κολλεύς)	мех	asendus	lähker	ekvivalentne tõlge
670	epistula (ἐπιστολή)	письмо	ekvivalentne tõlge	kiri	ekvivalentne tõlge
820	strix (στρίγξ)	сова	ekvivalentne tõlge	nõiasool	asendus
1185	helleborus (ἑλλέβορος)	чемерица	ekvivalentne tõlge, metalingv aalne kommentaar	upsujuur	ekvivalentne tõlge
1211	sycophantiose	плутовство	ekvivalentne tõlge	sulimine	ekvivalentne tõlge
1265	lemniscus (λημνίσκος)	повязка	asendus	pärg	ekvivalentne tõlge

Rida	Hüüatused	Nixon	Tõlkestra teegia	Riley	Tõlkestra teegia
323, 692, 712	euge (εὐγε)	oh, glorious!; grand!; bravo!	asendus; ekvivalentne tõlge	väljajätt; excellent! well done!	ekvivalentne tõlge
365	babae (βαβαί/παπαί)	La! La!	ekvivalentne tõlge	oh, wonderful!	ekvivalentne tõlge
365	bombax (βομβάξ)	La-de-da!	ekvivalentne tõlge	Pooh! Pooh!	asendus, metalingv aalne

					kommentaar
653	apage (ἀπαγε)	avaunt!	ekvivalent ne tõlge	get along!	asendus
743	eugerae (εὐγεραί)	marvellous!	ekvivalent ne tõlge	bravissimo!	ekvivalent ne tõlge

Rida	Hüüatused	Artjuškov	Tõlkestra teegia	Kaalep	Tõlkestra teegia
323, 692, 712	euge (εὐγε)	ах!; глянь!	asendus; <i>väljajätt</i>	oo! <i>väljajätt</i> ; noh	asendus; ekvivalent ne tõlge
365	babae (βαβαί/παπαί)	вишь ты как!	asendus	kas näed sa!	asendus
365	bombax (βομβάξ)	ба-ба!	asendus	õuka!	asendus
653	apage (ἀπαγε)	прочь!	asendus	kao siit!	asendus
743	eugerae (εὐγεραί)	э-ге-ге!	asendus		<i>väljajätt</i>

Rida	Verbid	Nixon	Tõlkestra teegia	Riley	Tõlkestra teegia
139	harpago, are (ἀρπάζω + -are)	loot	asendus	plunder	asendus
442	patrisso, are (πατριάζω + -are)	he's his father's son	ekvivalent ne tõlge	the son does take after the father	ekvivalent ne tõlge
687	philosophor, ari (φιλόσοφ- + -ari/are)	philosophiz e	ekvivalent ne tõlge	philosophiz e	ekvivalent ne tõlge
707	paratragoedo, are (παρατραγωδ- + -are)	tragedize	ekvivalent ne tõlge	bluster like a tragedian	ekvivalent ne tõlge
808	drachmisso, are (δραχμή + -issare)	one-bobbers	asendus	For a drachma a- piece	laentõlge
1096	contechnor, ari (con -τέχνη -ari/are)	be up to art- work	asendus	play tricks	ekvivalent ne tõlge

Rida	Verbid	Nixon	Tõlkestra teegia	Riley	Tõlkestra teegia
139	harpago, are (ἀρπάζω)	loot	asendus	plunder	asendus
442	patrisso, are (πατριάζω)	he's his father's son	asendus	the son does take after the father	asendus
687	philosophor, ari (φιλόσοφ)	philosophiz e	ekvivalent ne tõlge	philosophiz e	ekvivalent ne tõlge
707	paratragoedo, are (παρατραγωδέω)	tragedize	ekvivalent ne tõlge	Bluster like a tragedian	ekvivalent ne tõlge
808	drachmisso, are (δραχμή)	one-bobbers	asendus	for a drachma a- piece	laentõlge
1096	contechnor, ari (τέχνη)	up to art- work	asendus	play tricks	asendus

Rida	Verbid	Artjuškov	Tõlkestrateegia	Kaalep	Tõlkestrateegia
139	harpago, are (ἀρπάζω)	грабь	asendus	krapsa	asendus
442	patrisso, are (πατριάζω)	сын в отца пошёл	asendus	poeg käib isa jälgedes	asendus
687	philosophor, ari (φιλόσοφ-)	философия	ekvivalentne tõlge	filosoofia	ekvivalentne tõlge
707	paratragedo, are (παρατραγωδέω)	трагик	asendus	deklameerib	asendus
808	drachmisso, are (δραχμή)	за двугривенны й пошли	asendus	läksid drahmi eest	laentõlge
1096	contechnor, ari (τέχνη)	up to artwork	asendus	play tricks	asendus

Rida	Omadussõnad	Nixon	Tõlkestrateegia	Riley	Tõlkestrateegia
229	poeniceus (φοῖνιξ + -eus)	Phoenician purple	selgitav tõlge	Phoenician (omadussõnad)	ekvivalentne tõlge, metalingvaalne kommentaar
396	dapsilis (δαψιλής)	royally	asendus	costly	asendus
458	basilicus (βασιλικός)	regality	asendus	like of a man of rank	asendus
654	harpax (ἄρπαξ)	harpy	asendus	harpy	asendus
700	graphicus (γραφικός)	marvel	asendus	clever	ekvivalentne tõlge
1264	morologus (μωρολόγος)	driveling	ekvivalentne tõlge	silly	ekvivalentne tõlge
1268	prōthymē (προθύμως)	in felicity	asendus	in jollity	asendus

Rida	Omadussõnad	Artjuškov	Tõlkestrateegia	Kaalep	Tõlkestrateegia
229	poeniceus (φοῖνιξ + -eus)	феникийская	ekvivalentne tõlge	Foiniikia purpur	selgitav tõlge
396	dapsilis (δαψιλής)	щедр	asendus	heldelt	ekvivalentne tõlge
458	basilicus (βασιλικός)	царская	ekvivalentne tõlge	kui kuningas seisab	ekvivalentne tõlge
654	harpax (ἄρπαξ)	багор	asendus	vastumeelt	asendus
700	graphicus (γραφικός)	ловкий	ekvivalentne tõlge	kunstimees	ekvivalentne tõlge

1264	morologus (μωρολόγος)	глупость	ekvivalent ne tõlge	totrus	ekvivalente ntne tõlge
1268	prōthēmē (προθύμως)	в веселье	asendus	lusti lüües	asendus

Rida	Gretsismid	Nixon	Tõlkestrateegia	Riley	Tõlkestrateegia
211	δύναμιν (δύναμις)	beaucoup	ekvivalent ne tõlge		<i>väljajätt</i>
443	Ἦ Ζεῦ	<i>Mon dieu!</i>	asendus	O Zeus, Zeus!	ekvivalente ntne tõlge
483	Ναὶ γάρ	<i>C'est vrai.</i>	ekvivalent ne tõlge	Yea, verily	asendus
484	Καὶ τοῦτο ναὶ γάρ.	<i>C'est vrai aussi.</i>	ekvivalent ne tõlge	Yea, verily and indeed	asendus
487	Καὶ τοῦτο ναὶ, καὶ τοῦτο ναὶ	<i>Vrai aussi, vrai aussi!</i>	ekvivalent ne tõlge	Yea, verily	asendus
700	εὐρήτης	<i>homme de ressource</i>	ekvivalent ne tõlge	contriver	asendus
713	χάριν τούτῳ ποιοῦ	<i>pas de charite de Charin</i>	ekvivalent ne tõlge	I return him thanks	asendus, metaling vaalne kommentaar
1010	ἄρπαξ	harpyacts	asendus	<i>real</i> Harpax	asendus, metaling vaalne kommentaar

Rida	Gretsismid	Artjuškov	Tõlkestrateegia	Kaalep	Tõlkestrateegia
211	δύναμιν (δύναμις)		<i>väljajätt</i>		<i>väljajätt</i>
443	Ἦ Ζεῦ	О Зевс!	ekvivalent ne tõlge	O Zeus	laentõlge
483	Ναὶ γάρ	(по-гречески): Ναὶ γάρ (да).	asendus, selgitav tõlge	Naì gár	laentõlge
484	Καὶ τοῦτο ναὶ γάρ.	Καὶ τοῦτο ναὶ γάρ (и это да).	asendus, selgitav tõlge	Kaì tûto naì gár	laentõlge
487	Καὶ τοῦτο ναὶ, καὶ τοῦτο ναὶ	Καὶ τοῦτο ναὶ γάρ (и это да).	asendus, selgitav tõlge	Kaì tûto naì gár	laentõlge
700	εὐρήτης	изобретатель	asendus	<i>heuretēs</i>	laentõlge
713	χάριν τούτῳ ποιοῦ	Спасибо за Харина	asendus	<i>Charin tyto roio</i>	laentõlge
1010	ἄρπαξ	крюк	asendus		<i>väljajätt</i>

Rida	Fraseologismid	Nixon	Tõlkestrateegia	Riley	Tõlkestrateegia
63	Dulce amarumque nunc misces mihi	the mixture of sweet and bitter you serve me	asendus	sweet and bitter are you now mingling together for me	asendus
102	Non pluris refert quam si imbrem in cribrum geras	pouring a shower into a sieve	asendus	to pour water into a sieve	asendus
107	Ita supercilium salit	the twitching of my eyebrow	laentõlge	my eyebrow twitches	laentõlge
124	In oculum utrumvis conquiescito	you can rest easy and sleep on either eye	asendus	go to sleep with either eye	asendus
141	Lupos apud oves linquere	leave wolves in charge of sheep	asendus	leave wolves among sheep	asendus

Rida	Fraseologismid	Artjuškov	Tõlkestrateegia	Kaalep	Tõlkestrateegia
63	Dulce amarumque nunc misces mihi	в одно мешай мне сладость с горечью	asendus	koos annad mulle magusat mõrkjaga!	asendus
102	Non pluris refert quam si imbrem in cribrum geras	слезы лить - что воду решетом носить	asendus	vihma püüdma sõelaga	asendus
107	Ita supercilium salit	бровь недаром дергает	laentõlge	sügeleb pihk mul	asendus
124	In oculum utrumvis conquiescito	на оба глаза спи себе	asendus	rahuga kõrva looja lasta	asendus
141	Lupos apud oves linquere	волк в овчарне много лучше	asendus	parem jätta huntki lambalauta	asendus

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina,

Anna Shkuratova (sünnikuupäev 21.09.1993),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Kreeka elemendi vahendamine Plautuse komöödia „Pseudoluse“ tõlgetes“, mille juhendaja on Maria-Kristiina Lotman, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Anna Shkuratova

27.05.2020